Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 27 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 118 (7932). ★ Мах 3 кеп.

Ийсазлагiа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача йиълагIча сессех бола

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

Селхан, 26 ноябре, КПСС Нохч - ГIалгIай республикански комитета общественно - политически центре шиш болх дIаболабир Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача йиълагIча сессе.

Из хьайиллар НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела нов. Д. Г. ЗАВГАЕВА.

Укх тайпара ден повестка йоагIыю депутаташа:

1. 1990 шера 18 ноябре хержача Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутатий полномочеш къоабалъелга.

2. Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутата П. С. Котвицке полномочеш ха чакхъялалехьа юхаяхар.

3. «Нохч - ГIалгIай Советски Республика паччахьалкхен суверенитетах» йолча Декларацех.

4. «Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутат ха чакхъялалехьа юхавехарах» долча НГIАССР Законах.

5. Нохч - ГIалгIай АССР административно - территориальни устройствана хувцамаш юкъедахьарах.

6. Итум-Калински районни Совета халкъа депутаташ харжара йола ха белгалъелга.

7. НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместители НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела заместители хоржалга.

8. НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума указаш чIоагIделга.

9. Авторханов Абдурахьмана Нохч - ГIалгIай АССР гражданин хилара бокъонаш юхаметтаоттаяр.

Ден повестках лаьца къаьмал дIадоладалалехьа депутаташа дагалаьцар сессета юкъерча хана кхелха депутаташ Ю. Румянцев, В. Хасанови.

Сессе тIаийцар 1990 шера 18 ноябре хержача НГIАССР халкъа депутатий полномочеш къоабалъярах бола сецам.

Сессе иштта тIаийцар НГIАССР халкъа депутата П. С. Котвицке полномочеш чакхъялара хьакъехьа сецам.

Цул тIехьагIа сессе дувца оттадир «Нохч-ГIалгIай Советски Республика пачча-хьалкхен суверенитета» Деклараце хьакъехьара доклад. Цох доклад йир Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета къамий политикан къамашта юкъерча гIулакхийн массазарча комиссе председатела А. М. Бугаева.

Из дош дувцача дакъалаьцар дукхача депутаташа.

Постатейни йицачул тIехьагIа «Нохч-ГIалгIай республика пачча-хьалкхен суверенитета» Декларацеи тIаийцар.

Ден повестка кхыдола дешаш а дийцар сессе.

Сессе шиш болх дIахобкьар.

НОХЧИЙ КЪАМАН ЮКЪАРА СЪЕЗД

Оаха газета дIаяхача номер тIа нохчий халкъа юкъара съезд хьаелларах бола хоам бир. ХIьта тахан оаха шоана бовзийтаргба цо тIехьарча шин дийнахьа баь болх.

ШоллагIа ди дIадоладелар республикерча культуре, искусстве этта хьал дувцарца. Ховш ма хиллара, цу даькъе геттара во, ла йиш йоаца хьал эттад. Масала, хьаэцал юртара культура учрежденеш уж царна лаьрхIа йоацача тишача помещенешка я. Кхыметтел республикански театраш а шоай кхуврч боацаш да.

Школашка наьна мотт Iомабара гIулакх во латт, алфавита тIа дукха кхоачамбоацараш да, вешта аьлча, из хувцанза даргдоацаш да. Иштта, телевидене, радио гIолла кIезига хул нохчий, гIалгIай меттала кийчъеш йола передачаш. Цул совгIа, хIанзалца боагтIа теркам бац наьна меттала яздеш болча йоазонхой говзалдегIакхувлара, цар произведенеш араяхара. Из деррига а дувзаденнад мехка лаьттача тоталитарни системас новкъарле еш хиларах. Из уйла белгалъяьккхар шоаш къамаьл деш нохчий йоазонхочо Ахмадов Мувсас, КПСС Нохч - ГIалгIай рескома секретара Яндаров Андарбека, поэта Бисултанов Апте, иштта кхычар.

Цул тIехьагIа, нохчий халкъа съезда делегаташка моаршал хоатташ къамаьл дир Сирера, Иорданера, Америкера баьхкача вай мехкахоша. Царна юкъе къаьстта теркам тIаозаш къамаьл дир Америкера венача Гугаев Салауде. Цо аьлар: даймехка гаьна бола нохчийн гIалгIайн шоайла чIоагIа барта болаш, тIехьара маьхка чIегилг екъаш, дика-во хилча хьаллоацаш бах, аьнна. ХIьта даймехкара нохчий а гIалгIай а иштта вежарий санна тIера, Iимерза хилара тIахьийхар цо.

Нийса, доагIаш, кIоарга чулоацам болаш къамаьл дар Гугаев Салауде съезде даьр. ХIана аьлча, лаьтташца дувзаденна йоахараш а дувцаш гIалгIаштен нохчаштен юкъе цIур болла, уж шоайла эгIабе гIерташ ба цхьабола нах. ХIьта цу тайпара уйла-нигат долаш арабаьнна лелачарна шин къамо, шоаш барта хилар дIахьокхарца никъ бехка беза.

Съезда тIеххьарча дийнахьа нохчий республика суверенитетах лаьна къамаьл дир юриста Алиев Дадаша. Цо дийцар нохчий хьакъехьа Советий Iаьдала шерашка дукха ла йиш йоаца харцо гойталгах. Масала, 1930-ча шерашка репрессеш яьча хана бехк боацаш геттара дукха нах боабаьб. Иштта, 1944 шера СибарегIа Iобахьийтача хана Даймехка юхацIабаьхкача а цхьанкха бокъо йоацаш баьхаб уж. Цудухьа тахан вай воай суверенитет дIакхайкае еза, аьлар цо. Шоай лаьтташ хьадехача, шоай пачхахьалкхе хьакхоллалга дехача гIалгIашта новкъостал де деза вай, белгалдаьккхар цо.

Бакъда, цунга цу хьакъехьа бе-бе хаттараш дир. Масала, царех цаI дар: нохчий пачхахьалкхен суверенитет тIаэцаш гIалгIашта фу хет хьежадий вай, хIьта, царна хетар теркал даьдий? ГIалгIай шоай проблемаш цхьаь бутаргбий - хьогI вай? Цу хаттараашта жоп луш, Д. Алиевс аьлар, тахан вай нохчаша суверенитет тIаэце, цо сихагIа гIалгIай пачхахьалхе меттаоттаяра гIо дергда.

Халахете а, укхаза нохчаштен гIалгIаштен юкъе хила дезача доазон хьакъехьа бе-бе уйлаш яр. Цу хьакъехьа нийса аьлар укхаза къамаьл даьча Мухиев IаддалМажита - Хьажос.

— ГIалгIаштен нохчаштен юкъе бечув а егIа белгалдаьккха доазув хинна а дац е хила йиш а яц. Из дош хьалхьедераш вайна юкъе патсам, баккха гIерта нах ба. Нагахьа санна, доазув оттаде дезаш моттиг нийслой, нохчий а гIалгIай а бокххийча наьха хьакъал дIакхоачаргда цхьаннегахьа озабезам ца беш нийсконаькъаца из оттаде. ХIьта тахан цу тайпара кIал кIийле йоаца къамаьлаш ца лича бакъахьа хет сона. Вай вежарий да, вежарий долаш чакх а дарга.

Съезде корта болаш а наха теркам тIаозаш а къамаьл дир РСФСР, НГIАССР халкъа депутата Нунуев Сайт - Хьамзата. Цо съезда делегаташта дIахайтар вай халкъа депутаташа Россе парламенте беркате болх белга, бе-беча законий проекташ увттаеча хьинаре дакъа лоацалга. Цо делегаташ тIахьийхар къамашта юкъера барт чIоагIбара. Нагахьа санна, вай воашта гонахьа бахача лоалахошца барта ца хуле, вай дIаэцаш йола суверенитет цхьанкхача хIаман маьха яц, аьлар халкъа депутата.

Съезде иштта къамаьлаш дир цига кхычахьара хьийха баьхкача хьаьшаша, делегаташа.

Съезд чакхйоалаш бе-бе кхайкаралаш... резолюцеш тIаийцар. Цу тIехь нохчий халкъа къаман юкъара съездо шиш болх чакхбаьккхар.

Съезда балхах йола отчет кепатохаргья.

М. БАРАХОЕВ,
А. - Г. УГУРЧИЕВ.

Кердача Союзни договора проектах

СССР Президента М. С. Горбачевс Союзни республикай Лакхехьарча Советашка, автономни республикай Лакхехьарча Советашка, автономни областийн, автономни округайн халкъа депутатий Советашка дIахьийтай кердача Союзни договора проект.

Проект дIачуеннай СССР Лакхехьарча Совете.

Документ кийчдаьд республикай викалашца консультацеш а еш, дийцад Федераце Совете, Iилман учреждений, къахьегама коллективай, общественни организацей, граждапий предложенеш теркал а еш.

Кердача Союзни договора проекта текст кепатох 3-ча оагIо тIа.

ХЬАЖКIАШ ХЬИЙКЪАЙ

Сихбенна тIеххьара хьажкIий гектараш чуэцаш боахк Наьсарера «Маяк» совхоза къахьегамхой. МалагIа низаш Iа оарцагIдаьхад цар хьувкъам чуэцара?

Цу хаттара жоп луш совхоза директора Кодзоева Мурада аьлар:

—Укх шера оаха 100 гектара тIа хьажкIаш дIайийнай. Царех 80 гектар чуийца даьннад тхо. Паччахьалкхенга йохка езар 250 тонн йолаш, план тIеххоачашъеш оаха дIаеннар 412 тонн хьажкIа я.

Беррига теркам хьажкIаш сихагIа чуэцара тIабахийта болх беш ба совхоза къахьегамхой. Цу гIулакха лаьрхIа вIашагIъекка я комплексни а арендни а коллективаш.

Цхьа сахьат даьнна ха. Тхо да хьажкIаш чуэцача кхай тIа. Шиъ комбайна я уж чуэцаш. Комбайна лерагIа дIавода со. Оттабеча боарамал лохагIа хьокх цар хьажкIий гIадам. Цхьа гIадамий чIегI яц гуш.

ХIара 10—15 минот яьлча хувцалу комбайна юкера машина. Хьалйизача сихха дIайода из.

— Хьалха планаш кхоачашйича продукци яле а, еце а, из тIеххоачашъе гIерташ садуIар оаха, — яхаш дувц М. Кодзоева. — ХIанз планаш кхоачашйича, совьннар тхой лоIамех я, безам боле Iаьдалга а йохк, безам беце, бахача нахага а. Цох совхоза дика пайда боал, къаьстта хьажкIаш кхееча арендатораашта.

Укх шера дика хьийкъай хьажкIаш. ХIара гектара тIара 32,0 центнер йоал. Из районе дикагIбола хьувкъам ба. ХIанад из иштта? Сога хаьттача, из арендни хьесапе болх бар да. ХIара арендатор шиш лаьтта да ва. Цу тIа, цо дийнахьа а бусса а къахьег, доал ду. Хьацар доахаш къахьегаш хилча хьатул беркат а.

Дукха хьажкIаш я совхоза центральни хьатта коа. Болх беш я хьажкIаш лордех цIенъеш йола 3 агрегат, иштта кхы йола механизмаш. ДогIаха кIал ца йита гIерташ, сихагIа цIенъеш боахк болхлой. Цхьа фийг ца бойта гIерташ лораду цар арендатораша кхедаь ялат.

М. ЧАХ.

ПАЙДАНЕ ГIУЛАКХ

Юрта боахаме кIезига яц командно - административни системо хьакхелла эшащ йоаца структураш. Царех я тайп-тайпара агропромышленни объединенеши комбинаташи. Вай вахаре цахаддаш хулача эргалонаша херцаю цар кIийленаш, цудухьа гуйрен хьалхара лоа санна яшаш йсагIа уж. Цуна тешал деш дола масал корадир сона Надтеречни районе.

Укх бетта хьалхарча деношка денз дIаьккхай моттигера агропромышленни комбинат. Цунна когаметта Надтеречни райисполкоме юртбоахама отдел хьаьй. Фуд хувцаденнар? Из хаттара дир аз цу отдела кулгалхочунга Дажикаев Имранага.

— Комбинате болх беш тkъаь ворхI саг вар, — аьлар цо, — Дукха рузкъа эшар из штат Iалашъяра, лелаяра. Производстве тоъаш боаца специалисташ кабинеташка багIар тайп-тайпара кьахаташ дебадеш, совещанеш еш. ХIанз отделе 12 саг мара вац. Вожаш совхозашка балха дIахьожабаьб.

Дажикаева аьнначоа IотIатоха деза: комбинат дIаяккхарца мукъаьннай дукха транспорт. АПК чухинна докха цIа. ХIанзле укхаза шсашта тхов - кIийле кораьй районерча халкъа образоване отдела болхлоштен берий объединенештех.

М. КАРТОЕВ.

ГIИШЛОНХОШТА —ШОРТТА МАТЕРИАЛАШ

Пятилетка тIеххьара шу чакхдала юхейисар цхьа бутт совгIа ха мара яц. Ховш ма хиллара, укхал хьалхарча диъ шера юкъера лаьрхIача хIара шера хьалъяьрел шозза дукхагIа гIишлош я карарча шера вай республике а Нохч - ГIалгIайчен столице Грозне а хьалъе езаш. Цунца дувзаденна доккхий декхараш хьалхашка оттадир республикерча гIишлон организацешта, царна эша гIишлон материалаш лоаттаеча предприятей коллективашта. Царех цхьачар дизза кхоачашду шоашта хьалхашка латта декхараш. Иштта-чарех цаI я «Чечингагропромстрой» производственни объединенена чуйоагIача Атиев Микаил керте латтача Грозненски аьшкабетона конструкцей завода коллектив. Объединене мел йолча предприятешта юкъе хьалхалатарех я из. Дерригача технико - экономически хьокхамий цхьайтта бетта задании хIанзлехьа дукха хIама цаэшаш кхоачашъяьй предприяте болхлоша. Паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул тIех карара шу доладелча денз хIанзлехьа цар арахийцай цхьа бIаь эзар сома маьха товарни продукци. Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорин декхараш а дизза кхоачашдаьд.

Дог гIоздоахаш да предприяте коллектива кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а. Халкъа эша товараш арахецара паччахьалкхен план кхозза совгIа тIеххоачашъяьй цо. Ер шу доладелча денз заданел тIех арахийцад уж 80 эзар сома маьха гаргга. Къахьегама овсарле планагIа лаьрхIачул 34,1 процент тIеххоачашъяьй цо. Заданел тIех ара мел хийца гIишлон материалаш духхьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй завода болхлоша. Арахецача продукцега дIабода мах лохбарах, цемент, гIум, хьу, кхыйола бийдал йоагIачул дукхагIа дIа ца ухийташ кхоярах духхьал дIабахача итт бетта планал тIех цар паччахьалкхенна баь пайда 136 эзар сом да. Керттердар да шоашца договораш йолча гIишлон организацешта эша гIишлон материалаш эшшача боарамагIен хан-ханнахьен цар лоаттаяр.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, массаза санна яхье хьалха латташи хьалхашка латта декхараш хадданза тIеххоачашдеши хиларца белгалъяьнна я Гунеев Хьусена кулгалдеча хьу чакхйоахача цехен Курьнев Хьажмурад керте латтача аьшкабетона изделей цехен коллективаш.

К. БАШИРОВ.

Халкъа никъ, хала никъ

ГIалгIай литературана лард елларех цаI волча, гIорваьнна вовзаш волча йоазонхочун Муталиев Шовхала Хьажбийкара, бокъонца волча поэтен прозаикан кхоллама тIехьале цIаккха а шиш лоархIам бовргбоацаш я. Цо хьахьокх литературно-критически а эстетически а уйла дегIаяра лоархIаме белгало.

Вахара халача наькъах чакхваьнна волча деша художника мегад, гIалгIай халкъа вахара а боахама а чоалхане исторически процесс, шиш произведенешка бокъонца хьахьокха, цунна мегаьд йоккхача халоний коталоний шерашка кердача культурана лард йолла.

Муталиева кхел — гIалгIай халкъа кхел. Цун кхелаца, цун дийнача дешаца, чухьежача кизга чу санна, гуш ва къахьегаш вола саг — цун сийрдача а кIоаргача а дега уйлай керттера маьхале: харц хIама юкъе доацаш, тIехдаьккха хеста ца деш хьахьоккхача вахара догали дегагIози. Цун кхел цхьан тайпара белгалъяьнна Iеш яц.

Муталиев Хьажбийкар 20-гIа шераш чакхдоаллача, 30-гIа шераш долалуча хана гIалгIай литературни общества юкъе баьхкача йоазонхой ноахалех ва.

Белгалданкха доагIа, дукхагIча даькъе цун морально - нравственни политически принципаш бахьан долаш, йоазонхочун кхоллам хьахилар вIалла ца хезача тайпара халонаш тIаьтта халкъ хувзача шерашца нийслуш хилар: из д адамий IаьдалагIа хила йиш йоаца акташи мехка юртабоахама низагIа коллективизаци яра методаши. Царех кIалхардовла ца могаш да, вай хIанз а. 1930 — 1937 шерашка хинна репрессеш; 1941—1945 шерашка хинна Сийлахь - боккха Даймехка тIом; адамий исторе чухь хаванза йола укхара геноцид, дукха нах топаш етташ боабар; беррига нохчийн гIалгIайн 1944 шера шоаш дайм баьхача моттигех баьха цийлача Казахстанен Юкъерча Азен Iобахьийтар; моцал, валар, лазараш, сталинизман бериевски террорен къиза шераш, наьха дегашта чIоагIа човнаш еш, лазар деш тIаьлаьтта халонаш, КПСС XX съезда нохчийн гIалгIайн шоаш баьхача юхацIабахкийтара хьакъехьара исторически решенеш... Уж дерриге советски общества хьалаш юкъе доацаш кхетае йиш яц Муталиев Хьажбийкара кхоллама еррига гуманистически демократически пафос, къаман а дукхача къамий а советски литературанеи культуранеи цо юкъедихьа онда дакъа.

Цо язду тайп-тайпарча жанрех: язъю стихаши баснеши, дувцараши очеркаши, публицистикеи пьесаши, повесташ, арадоах фольклорни сборникаш. Из тIагIертта лохаш хул керда идеяш, керда поэтически формаш.

...Муталиев Хьажбийкар ваьв 1910 шера 10 июне цIи хезача Экажкъонгий-Юрта. Шиш хана Къулбаседа Кавказе граждански тIом лаьттача шерашка мостагIчоа духьал майра латтарах ВЦИК лаьрхIа грамота енна хиннай цу юрта. 1940 шера денз КПСС член хиннав Хьажбийкар.

Бера хана юрта ваьхав, бIаргагуш хиннав гIалгIай ахархой мишта бах, цар мишта къахьег, бIаргадайнад гIалгIай халкъа контрреволюционни низашца даь турпала тIемаш, дезаденнад лаьтта, лаьтта болх берий къахьегам а безаш хиннав, книжка а дайзад. Назрановски юрта школа чакхъяьккхачул тIехьагIа 1926 шера Орджоникидзе педагогически техникуме деша вахав. Муталиев Хьажбийкара литературни кхолламцара безам дIаболабеннаб, цу хана дикка дийша хиннача нахаца хургволча йоазонхочо хьоашал тессачул тIехьагIа. Уж ба гIалгIай мотти литературеи хьехаш хинна Т. Д. Беков; дукха езаш хинна Хьажбийкара эрсий мотти литературеи хьеха В. К. Абрамова. Царгара Iомавеннав зIамига саг нравственни цIена хила, царгара дайзад Iилма, цар хьийхад дешархошта эрсий классически а дунен а литератураш, культураш, йовзийтай А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Л. Н. Толстоя, А. М. Горьке, кхычар художественни опыт а кхоллам а. ТIехьагIа Муталиев Хьажбийкара шиш стихаш хетаю хьехархочоа Т. Бекова («Хьехархочун кор»,) А. С. Пушкина.

Цу хана техникуме дешаш хиннаб боккхагIбарий опытах пайда а эцаш, гIалгIай къона литература, фольклористика дегIадоаладара шоашта могаш дола дакъа юкъе хьош хинна И. Базоркин, Хь. Осмиев, С. Озиев, О. Мальсагов, кхыбараш. Шиш почерк, говзал лаха гIерташ. Муталиев Хьажбийкар низ болаш, опыт Iоаеш, кхычаргара Iомалуш дIахо вахар.

ГIалгIай художественни прозе исторе шиш тайпарча этапага далара тара хилар, тIехьагIа Муталиев Хьажбийчара дикка дегIайоалаяь очерк, статья, фельетон. Цо хьинаре дакъа лоац «Сердало» газете, цо язъяьй шиш произведенеш наьча меттала.

Газета заметкаш, статьяш корреспонденцеш, «Темаркъа» яха фельетонаш язъеш цо караерзаяьй литературни говзал. Муталиев Хьажбийкарий литературни болх массаза хиннаб, бахача наха

(Йистедоалар 3-ча оагIо тIа).

«СЕРДАЛО»—91

Чакхдоалаш латт хьатIадоагIача шера газеташи журналаши яздайталга. Уж яздайта йиш я бувзама отделенешка, «Союзпечата» агентствашка, предприятей, учрежденей, организацей общественни распространителашка гIолла.

Тахан оаха кепатохаш йола «Абонемента» бланк шоана подписка е аттагIа хургдолаш тох. Цу тIа йоазув деча хана, жIарг оттадеш дIайоае еза газеташ хьанийде шун безам болча беттай номераш. Нийса дIаязъе еза индекс, адрес, тайпан цIи, инициалаш.

«Сердало» газет шера яздайтара мах а дIаязбе беза абонемента тIа. Цхьаккха боарам боацаш яздайта йиш я газет. Бланки, цу тIа мел эша йоазош дьчул тIехьагIа, газет яздайтарах доагIа ахчей кепайоазон общественни распространителашка шоаш дахача моттиге гаргагIа йолча бувзама отделене дIачудала деза, цига цунна йоагIаш йола оформлени ергйолаш.

Ф. СП-1

Министерство связи СССР
«Союзпечать»

АБОНЕМЕНТ на газету 54673. (индекс издания)

«СЕРДАЛО»

Количество комплектов 1

на 1998 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда (почтовый индекс) (адрес)

Кому (фамилия, инициалы)

Доставочная карточка

ПВ | место | литер | на газету 54673. (индекс издания)

«СЕРДАЛО»

Стоимость: подписки ___ руб. ___ коп.; переадресовки ___ руб. ___ коп. Колич. комп. 1

на 1990 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда (почтовый индекс) (адрес)

Кому (фамилия, инициалы)

ХЬАМСАРА ГАЗЕТ ДЕШАРАШ!

Газет яздайта йиш йола ха 30 ноябре чакхйоал. Цудухьа диц ма пе ханнахьа шоашта «Сердало» яздайта. Шера из яздайтара мах—7 соми 8 кеп. Газета индекс 54673

СОВГІАТ ХІАНЗ А ХЬАКХАЬЧАДАЦ

Сона хьалхашка улл В. В. Куйбышева цІерагІча ТІема-инженерни академе 160 шу дизарга 1979 шера Москве арахийца документальни повесть. Цу тІа бувц цхьан хана из дешара заведени йистеяьккха, дерригача дунен тІа шоай цІераш дІайовзийтанах. Иштта, 1853-1854 шерашка цІи хеза Севостопольски оборона йолча хана, денали кьонахчали гойта Э. Л. Тотлебен, Советски Союза Турпал, фашистски концлагере къиза вийна инарал-лейтенант Д. М. Карбышев, иштта кхыбараш.

ЦІаьхха са бІарг тІаотт укх мугІарашта: «А. О. Султыгов тІом бе дІаволавеннав саперни батальона штаба начальника помощник волаш. Сийлахь-боккхача Даймехка тІем тІа шийгара денали кьонахчали гойтарах цунна еннай Ленина орден».

Султыгов Османа Ахьмадаца тха вІашагІкхетар хилар цун цІагІа. Из ваьв вай Іаьдал даьккхача 1917 шера. Цун да Осман, къебарий бокъо йоаккхаш, 1919 шера деникински бІуна духьала тІом беш хиннав. Цига човнаш а хинна цІавоалаваьча нийслагІча дийнахьа кхелхав. Ахьмада дагавагІац ший да, из ши шу мара даланза хиннав, бакъда, нанас, гаргарча наха вувцарах чІоагІа денал а сабар а долаш, кІалвисачун оагІув хьаллаца кийча а волаш саг хиннав из.

Ше воккха мел хул Ахьмада дика кхетадора, визза саг а хинна дІаоттара, шийгара дика гІулакхаш гойтар тоъам боацалга. Цу хана чІоагІа эшар вахарах кхеташ бола, граждански тІемо бохабаь халкъа боахам метта оттабеча хьинаре дакъалоацаргдола дийша нах. Белгалдаккха деза, хала шераш уж хинналга. Мехка чакхйоаккхаш яр коллективизаци. ХІаьта Султыгов Ахьмад цу хана хІаьтта кхийна вар. Гаргара нах цо дийшача бакъахьа хеташ бар. Цудухьа, школа яьккхачул тІехьагІа, Ахьмад Буро тІарча рабфаке деша эттар. Бера хана денз гІишлонхочун говзала тІабахабар цун безам. Рабфак яьккха воаллаше а, тІехдика экзаменаш дІа а яина. Буро тІарча горно-металлургически институте (цу хана бос болча металлий институт оалар цох) дІаотт. Цига 3 курс яьккхачул тІехьагІа, тІемагІишлонхо хила дага а дехе, Москверча Куйбышева цІерагІча ТІема-инженерни академе 2-ча курсе деша отт. Из дар 1938 шера.

ТІом болабалалехьа цхьа бутт хьалха, 1941 шера май бетта Прибалтике Эйдель яхача моттиге ДОТ-аши ДЗОТ-аши еш, доазув чІоагІдеш хул курсант Султыгов юкъевоагІа рота.

Сийлахь-боккха Даймехка тІом болабеннача хьалхарча дийнахьа денз, тІема эггара халагІа йолча участкашка моастагІчох латаш хул Султыгов Ахьмад чувоагІа 3-гІа ударни арми. Из латаш яр Калинински фронте. Ленинграда дукха гаьна йоаццаш уллача Холи яхача городе чов ю Ахьмада. Цхьа бутт госпитале а баьккхе, 373 стрелкови дивизена чуйоагІача 690 саперни батальона рота командир волаш гІулакх ду цо.

1942 шера 373 стрелкови дивизена чуйоагІача 439-ча къаьстта йолча саперни батальона рота командир волаш гІулакх ду Султыгова. Массанахьа, ше дІа мел кхаьчача денали кьонахчаля гойташ хьавенав из.

— ДагадоагІа сона 1944 шера апрель бетта Молдавски ССР Кондратешт яхача юрта латтар тха дивизе штаб, — яхаш, дагалувц Ахьмада. — Вай эскаро етташ, тІехьашка бовлача фашисташа штаба гобеш латт, аьнна хоам кхаьчар са ротага. Берригa штабера эпсараши массехк салтеи вар са распоряженех хьавенна. Цига сона чов а йир, бакъда, вайбарий керттера низ тІакхаччалца духьал лаьттар тхо моастагІанна. ХІаьта цу хана шоаш эшаш латталга ховш, чІоагІа бирсбенна летар фашисташ.

МассагІа хиннай уж капитана Султыгова дакъалоацаши хаьдда цун хьалхаленцеи чакхъяьха тІема операцеш. Кхозза чов яь хиннав. Дукха дайнад цунна Іаьржа денош: цхьаккха хІама гунахьа доацаш доадаьча берий, истий, боккхийча наьха декъий, йоагаь, йохаь городаш, юрташ. Гобаьккха къизал, цІий, цІий.

— Цу тайпарча жожагІатенах чакхваьннав аьлча, цхьавола саг ца тешшал хІамаш бІаргадайра Даьхен тІем тІа. МассагІа нана воІ воацаш, массагІа сесаг мар воацаш, массагІа бер да воацаш дитар цу тІемо, — аьле бІаргашка хий досс тІема ветерана. — Бакъда, шийна тІехьа дика доацаш во дагІац, яхаш кица да вайнаьха, — йоах Ахьмада. — Цудухьа тхо тешаш дар дог гІоздоаккха Коталон Ди кхоачаргхиларах. Цхьайолча хана со санна тІем тІа хиннача ветеранашца вІашагІкхет со. Къамаьл дІа-юха деш хийла оалаш хоз, Сталин хиннавецаре укх тІем тІа котало йоаккхалургьяцар. Цу нахаца массаза а къувс аз, уж харц болгах дІакхетабе гІерташ. ХІана аьлча, ший ханнахьа вай цу тІема кийчо яь хинна яларе, сел Іазапе оттаргдацар вай, къаьстта а тІема юхьиге. ХІаьта Гитлеровски Германи гайна-ганза вайна качйоагІаргйолга шамо шаьра ховш дуккха нах хиннаб. Цох даггара хоамаш даьд доазол дехьа хиннача вай разведчикаша. Кхыметтел тІом хьоврговола бутти дин шийга дІааьлча а, ца тешара кей уттаяьй цу даькъаза валарга Сталинен цун гІозарон, — аьле, юха а бІаргашта йовлакх а хьакхе, йист ца хулаш вагІаш дикка ха йоакх Ахьмада:

Хетаргахьа цунна дагабеха хила мег, тІом чакхбала цхьа шу совгІа ха йолча хана, вокхагІволча вошас УматГире, шоаш мехках дахарах дувцаш, байта шийла хоам. Мел дог Іовжадеш, дегІацар цІий шелдеш бар из унзара хоам. ДІахатта, дагара аладиста саг ца хилча хІаьта а. Бакъда, 1944 шера март бетта Султыгова батальоне хиннача цун замполита Володагина аьлар укхунга, хьона тІехьа бІарг лакха аьнна, нах оттабаьб оаха, хьай баге хьайга кхабалахь, аьнна.

— Сталин бахьанце мича даьлар вай котт, — аьле, юха а дІадоладу Ахьмада, тхьовра ше юкъах дита хинна къамаьл. — Вай цу тІем тІа котало яьккхар духхьал, массе къамех дола халкъаш цхьан нанас баь вежарий санна шоайла цхьоагІо йолаши бакъдар шоашкахьа долга ховши хилар бахьандолаш. ХІаьта Сталини цун гІози мехках, халкъах дог лазаши цар йоакхо еши хиннабаларе, 30-ча шерашка хинна репрессеш хург ма яцар. Хьажал, 36-37-38 шерашка мел дукха хьаькъал дола, бокъонца тІема говзал караерзаяь, бовзаш бола стратегаш «халкъа моастагІий» а беш, топаш етташ боабир. Царех бар Блюхер, Тухачевский, итташ, бІаьш Даьхен дикагІа бола кьонгаши мехкарийи. Духхьал из цхьа масал кхоачамболашда, цу тІем тІа вай котдалар Сталин бахьанце хиннадоацилга кхетаде. Сога хьатта ча, Гитлерал вогІа моастагІа хиннав Сталин ший халкъа.

1944 шера тІема командоване керда декхар оттаду капитана Султыговна хьалхашка. Фецарча разведка даннех, Яссы яхача Румынски городера Кишиневе контрнаступлени е лаьрхІа, дукха бІу тІаозаш латт фашисташа, аьнна хоам хилар. Дивизе командира, полковника Сазонова амар лу, немецки тыле гІолла чанх а даьле, машиннаькъа тІара тІий эккхийта, аьле. Из чІоагІа хала гІулакх дар. Шийца цхьа ткъаьх салте а ваьккха, из операци кхоачашъе новкъа ваьлар Султыгов. Дизза ди-бийса далале, из чоалхане декхар кхоачашдир цу группа.

— Тхо юхакхаьчача, ерригача дивизена хьалхашка Советски Союза Турпал яха сийлен цІи лойла капитана Султыговна, — аьнна, хьакхайкадир полковника Сазонова, — йоах Ахьмада, — цхьабакъда, таханарча дийнахьа из цІи сога хьакхаьчаяц.

1944 шера июнь бетта цу операцех хиннача салташта характеристикаш язъеш ваІаш, дивизен штабе кхайк аьнна, хоам кхоач Султыгова. Цига, ший декхарех мукъа а воалийташ, Новосибирски тІема округе дІахьожаву капитан Султыгов.

— Цу тІема округе цхьан ах шера гІулакх деш хилар со, — йоах Ахьмада. — Барнауле лаьттача тІема-гІишлон отряде прораб вар со.

Цу юкъа массехказа ше фронте дІахьожавелга дехаш, Сталинга каьхаташ язду Султыгова. Шийна дага а доацаш из бокъо хьакхаьчар цунга. 1945 шера апрель бетта Москве кхоач из. Цига ший тІема даькъе дІавахa бокъо лу Ахьмада. Бакъда, хьожаваьча ер дІакхачале, тІом йистебоал.

— Цу хана вайца тІом хьоабир миллитаристски Японе, — йоах Султыгова. — Со Дальни Востоке дІахьожаву. Наькъа долхаш Биробиджан яхача городе кхаьчача, арме штабе сона, со даькъал а вийца, Ленина орден хьаеллар. Цига аз аьлар, Советски Союза Турпала цІи а хила езаш ма ярий, аьнна. Цох хІама ховш саг вацар.

1946 шера противо-воздушни оборона йола Дальневосточни арме инженерни служба начальника помощника гІулакхаш кхоачашдеш волча хана, эскарера демобилизаци ю Султыгова.

Цу хана дезали гаргара нахи Казахски ССР Джамбул яхача городе бахар. Цига хьалвера Ахьмад. Цига цхьан гІишлон организаце участка начальник волаш къахьийгар цо.

1957 шера Кавказе цІавера майра бІухо. «Севкавкоопстрой» яхача треста чуйоагІача № 5 йолча ПМК начальник волаш къахьег Султыгов Ахьмада 1983 шера ше пенсе ваххалца.

Шийна Даьхено тІадилла декхар диззан цІенеи кхоачашдеш Османа Ахьмад хьаьвеналга дика тешал деш, тІем тІа а машаречa хана а тийнна дукха совгІаташ да. Цхьабакъда, цу денал долча сагах тахан вай дувцар дизза хургдацар, тІом чакхбаьнна 28 шу ха яьнначул тІехьагІа, вІалла хІама гунахьа доацаш цунга ена гІелалах ца хьоахадича. Вайна массанена дагадоагІа 1973 шера гІалгІай къамо ший автономи хьаехарца дувзаденна Грозне митинг хинна. ХІаьта из митинг хилалехьа хьалха, бокъо хьаехаш гІалгІай къаман цІерах КПСС ЦК письмо яздаьдар наха лоархІаши сий деши болча викалаша. Царех цаІ вар Султыгов Ахьмад а. Из бахьанце балхара, партера дІаваккха гІерташ йоккха гІелал ера цунга цу хана хиннача республикерча цхьаболча хьакимаша. ХІаьта а бакъдар бакъ ца хилча мича доал. Ахьмад воханзар. Из вохаве маганзар.

ХІанз Грозне вахаш ва ший къаман сий дола воІ Султыгов Ахьмад.

Советски Іаьдал бахьан деникинцашта духьал латаш вахар дІаденнад Ахьмада дас Османа, хІаьта ший даь наькъагІа — Даьхе бахьан къовсам лоаттабеш хьавенав цун воІ: немецко-фашистски гІаьрахоща тІом беш ше кховаьвац цо, 1943 шера апрель бетта, лира тІом латтача хана тІема передовой тІа волаш дІаэц из КПСС мугІарашка а.

А.-Г. УГУРЧИЕВ.

СУРТА ТІА: А. Султыгов.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЦХЬАЙТТА БЕТТА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Горячеводски бурув тохара балхий управлене лаьттан ченаш техкача бригадашта юкъе яьржача яхье пятилетка тІеххьарча шера хадданза хьалха латташ хьайоагІарех я буровой начальник Адмасиов Висит Адамович керте латтача бригада коллектив. КІаларча мелашкара мехкдаьтта гучадаккхара «Ястребиная» яхача моттиге проектагІа 5 эзар метр бурув а тохаш, № 135 йола скважина йоаккхаш я из коллектив.

Шера план ханал хьалха кхоачашъяра сменашта юкъе шерра яхь а йоаржаль. тІехкІоарга скважинаш яхара йола прогрессивни технологи, юкъекхувларах халачен технологически процессашта механизаци автоматизаци еш болх барах, бурув тохара сухал планагІа лаьрхІачул дикка лакхъяьй бригада бурувдеттараша. Укх деношка бурув тохара цхьайтта бетта план кхоачашъярах рапорт деннад цар. Заданех цу юкъа 3150 метр бурув тоха дезача, пхийтталагІча ноябрга кхачалехьа 3420 метр совгІа бурув техар цар, цу даькъе декабрь бетта чотагІа 270 метр а тохаш. Ерригача ханах бурув тохача пайда эцаш дІайохийташ яр 80 процентага дІакхоачаяьй цар.

Бурув тохарга дІабода мах планагІа лаьрхІачул лохбарах, химически реагенташ, утяжелитель, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах паччахьалкхенна баь пайда цхьа бІаь эзар совгІа сом да.

Уж толамаш доахача диззa дакъа а лоацаш, даим яхье хьалха латташ, башхадика производственни хьокхамаш дахарца балгалбаьнна ба бурувдеттараш, сменни мастераш Суранов Виктор, Хамидов Рустам, бурувдеттарий гІончаш Аватов Алик, Мишуточкин Александр, слесарь Эдильбаев Руслан.

* * *

Грозненски газ чакхйоахача завода болхлоша къаьстта дика къахьег пятилетка тІеххьарча шера. ХІанзлехьа толамца кхоачашъяьй цар дерригача технико-экономически хьокхамий цхьайтта бетта задани. Карара шу доладелча дена планал тІех ара а хийца, шоай потребителашка цар дІакхачийтай 700 эзар совгІа сома маьхa товарни продукци. Цу даькъе заданел тІех цар дІадахийтад итт эзар тонн, стабильни газови бензин, шийтта эзар тонн коача газ, кхо эзар тонн гаргга этан, ткъаь итт эзар гаргга кубически метр бензин дІакъоасталаь йола газ.

Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план итт процент тІехкхоачашъяьй завода коллективо. Планал совгІа ара мел хийца товарни продукци духхьал из лакхъяра чотагІа хьаьяй по. Бийлалеи доагора энергетически ресурсаш, кхы мел йола материалаш кхоярах, продукци маьхалъяккхара план тІехкхоачашъярах. арахецача продукцега дІабода мах лохбарах планал тІех укх шера пачхьалкхенна баь пайда бархІ бІаь эзар совгІа сом да.

Г. ЛУКЬЯНОВ,
пенсионер.

ИНДЕЦАРА НОХЧ-ГІАЛГІАЙЧЕН БУВЗАМАШ

Укх деношка шозлагІа баьхка хилар вай республике «Бирла» яхача фирма викалаш, цу фирма вице-президент Викрам Джиппи керте а волаш.

Цар вІашагІкхетар хилар НГІАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместителца Г. Эльмурзаевца, НГІАССР унахцІено лораяра министра заместителца М. Магомедовца, кхыча официальни нахаца. Шоайла вІаши гІулакхаш леладара лоархІаме проблемаш а йийцар цар, договорашта кІала кулгаш а яздир.

Нов. Эльмурзаева боккха лоархІам болаш лаьрхІар дерригача дунен тІа йовзача «Бирла» фирмаца гІулакхаш леладар.

Вай республике бахкарча Нохч-ГІалгІай дерригача халкъа цІерагІа хьаьший даькъал а бийца, НГІАССР унахцІенон республикански центра литредактора Джанхотова Лейлас массехк хаттар дир господинага Д. Викрамага.

— ШозлагІа тха республике венав хьо. Фу хет хьона укхазарча экономически а политически хьалах?

— Баркал шоана, сона йоккха гІозале хул шун тІех-хозача республике веча. Август бетта веначa хана республика кулгалхоща къамаьл дича, ас кхетадир, республике унахцІено лораяра цар боккха лоархІам белга. Республикера проблемаш къаьгга тхона йовзийтар духьа Инде делегаци яйтаргья оаха а аьннадар цар. Оаха лаьрхІадар, фирмас эшша товараш лоаттадергда республикас бийдал лоаттаергья аьнна.

— Хетаргахьа, хьона хов хургда, республике, берригача мехка санна, чІоагІа хала хьал эттaлга. ТІаккха сено лу хьона тхоца гІулакх леладар нийсагІа хиларах бола тешам?

— Эггара хьалха тешамах. Советский Союз йоккха, дала даькъала яь, дІаьхий Іалам дола паччахьалкхе я. Юххера а укхаза оахош йоккха бизнес ергья аьнна а хет сона. Шун хІанзара кулгалхой а ба долаш дола кхоачамбоацараш сихха дІадаха лаьрхІаи могаргдолаши. Тхоай оагІорахьара оаха а дергда тхоашта могар, тхоаш партнераш а доттагІий а хиларга хьежжа. ТІаккха, со теш, толам баргба вай.

— Шоана а ховш ма дий, НГІАССР унахцІено лораяра гІулакхаш чІоагІа воча хьал тІа хилар. Тха ха безам бар къаьстта фу де лерхІ «Бирла» фирмас тха республикана?

— ХІанз тхо вІаштІехьдаккха гІерташ да молхаш а цхьаццайола хирургически инструменташ а арахецар. Иштта оаха лоаттае лерхІ цкъа тоха маьхий, глюкоза, физрастворaш, антибиотикаш, лазар дужаду а кхыйола а молхаш.

ДІахо, Индера лоаттае лерхІ оаха госпиталашта йола оборудовани. Иштта оаха лерхІ шунцига цхьанара предприятеш хьаелла. Цар ергья электронно-бытови техника, тІоараска барзкъаш. Цул совгІа, тха безам бар кхачан промышленность тоаеча а юртбоахама бийдалах гІишлон материалаш еча а дакъалаца. Лоаща аьлча, де лерхІар а безам бар а Іалаьмате дукха да. Ха хьакхаьчача ховргда вайна, фу вІаштІехьдоал.

Шун вІаштІехьдаларе, Грозне дунен халкъашта юкъера аэропорт хьалъе а безам бар тха. Туризм дегІакхувлача дакъалаца а безам бар, и кх. дІа а.

— УнахцІено лораяра берригача викалаша а, экологически кхераме йола Гудермесски биохимически комбинат хьалъяр соцаде вІаштІехьдаьннача Нохч-ГІалгІайчен бахархоша а чІоагІа баркал а оалаш тІа-ийцар мехка чІоагІа эшаш йола молхаш арахецаргйолаш из комбинат тоае шоаш кийча долга оаш хьахайтар. ТІаккха, маца вІаштІехьдаргда шун фармацевтически заводага болх дІаболабайта?

— УнахцІено лораяра викалаша тхога дийцачох, республике боккха лоархІам болаш да из производство дІайолаяр. Аз догдоах, 1991 шу кхоачалуш тхоай дІагойта вІаштІехьдаргхиларга. Хала хургдолга а хов тхона, хІаьта а...

— Кхы тІа хьалъеча заводашен фабрикашен кхы а чІоагІагІа толхадергдийхьогІ республикера экологически хьал?

— Оаха хьалъеш йола заводаш кхераме яц. Цох бола бизза бехктонхам тІаэц оаха. Шун кулгалхой раьза хуле мехкдаьтта чакхдоахача заводашкара экологически проблемаш тахкара а уж къоастаяра а Индера технически специалисташ байта дага да тхо. Тха йолаш я гонахьара Іалам лорадара оборудовани арахеца заводаш.

— Господин Викрам! Фу хет хьона вай вІаши дІа-юха леладергдолча гІулакхех?

— Тхона царех толам баргба аьнна хет. Тхоай партнерашта юкъе дукха энтузиасташ гу тхона, уж гІулакхаш хьаллоац республика кулгалхоша. Цудухьа, са цхьаккха а шеко яц.

— ХІаьта тІеххьара хаттар. Лазаро цхьаккха а къоаста мича ву. ТІаккха малагІа метод дикагІа хет хьона - традиционни яр е традиционни йоацар?

— Инде геттара дегІаена система я Іалама процессашца дарба дара: йога, баьций, молхаш, малх, хий фо, и. кх. дІ. а. Уж чІоагІа толаме методаш я. Цхьабакъда, гІулакх критически эттача, масала, онкологически лазар кхийттача, аз дарба хІанзарча, е традиционнича методашца дайтаргдар, — хирургически методашца, антибиотикашца и. кх. дІ. а. ХІана аьлча, Іалама методаша цу сахьате дац дарба уж йІаьххача хана лаьрхІа да. Цудухьа аз цунах а вокхох а нийбу пайда.

— Господин Викрам, республика берригача бахархой цІерагІа аз унахцІено ех хьона даьлагара. Дала могаш волва хьо, цхьаккха дарба де дезаргдоацаш а унахцІено лораеча хьай эздий гІулакхаш ден дунен тІа наха юкъера вошали доттагІали чІоагІден тхацига каст-каста аха хьа вІаштІехьдаргдолаш а!

— Таржам де дезац. Аз айса аргда: БАРКАЛ!!!

Эстонски республика. Тарту вІашагІъеллай муниципальни полици, 24 констебль, 80 постовой, наькъаш лорадеш бола полицейскеш боацаш, городерча порядкага хьожаш ба. Шоай районе бахача берригача наха хІара полицейски вовзаргволаш 6 констебельски участок вІашагІъеллай укхаза.

СУРТА ТІА: Андрус Кеелер вызовагІа дІаваха кийчлуш ва.

Л. МИХЕЛЬСОНА сурт.
ТАСС фотохроника.

Ла йиш йоаца хьал

Дега тоам беш яцар. Малгобекски района боахамашка укх бетта 11 ноябре хІара кхоабача Іаттагара яьккха шура белгалъеш йола сводка. Соахка цу дийнахьа хинначунца нийсйича цхьа килограмм гаргга кІезигагІа яьккхаяр из. Ледара лел гІулакхаш «Малгобекский», «Кавказ», ГІ. Ахриевеи М. Горькеи цІерагІча совхозашка. Из безаме доаца хьал дайзача, тхоаш гІоргдола моттиг къоастайир оаха — «Кавказ» яха совхоз.

ХІана? Из а ший бахьан долаш да. Укх тІеххьарча шерашка шура йоаккхача а из паччахьалкхенга йохкача а толамаш доахаш хьабенаб из боахам. Болаш ба укхаза йоккха опыт Іоаль а шоай гІулакх дика довзарца белгалбаьнна а хьайбаш леладераш. Цхьабакъда, тахан этта хьал йис кхийта да: соахка хинначунца нийсйича 1,2 килограмм кІезигагІа шура яьккхай цар хІара кхоабача Іаттагара. Итт бетта план 1990 килограмм йолаш, цхьан Іаттагара яьккха шура 1774 килограмм мара яц.

Цхьацца хувцамаш зийра оаха Исаева Шура керте латтача ферме кхаьчача. Кхийнашта дІатІабодаш боланикъ жагІа билла тоабаьбар. Цудухьа хийцца дІатІаваха йиш яр доахан латтача корпусашта. Соахка иштта дацар — кхыметтел трактор а халла мара дІа ца йодаш хотта бар укхаза.

Цхьабакъда, йІаьха хиланзар тха дегагІоз. Іаьсий чуледадеча корпуса хьалхашка, гобаьккха яь ардакхий карт а йолаш, доахан арахецаш моттиг яр. ХІанз цига шинараш латтар. Бос малагІа ба ховргдоацаш бІехденнадар царех цхьадараш. КІеззига дІахо баьлча харцахьа-бакъахьа Іадоассадаь тоъал дукха ча уллар. Хьайнашкара силос йиа даьлча, цига юхадоагІа шинараш. Кхы Іодувша моттиг яц царна.

— Хин турба эккхарах хьадаьнна «беркат» да шоана гуш дар, — аьлар МТФ заведующе Ш. Исяевас. — Бакъдар аьлча, доахан латтара тха эггара дикагІйола моттиг ер я...

Тамаш я-кх иштта леладаьча шинарех дукха шура луш дола доахан хуле. ТІаккха дувцилга йий Іул тоадара даькъе беча балхах? Из дара кхыбола никъ корабаьб кавказцашта.

— Краснодарски крае ваха машенаш хьаяхкарга хьежаш ва со, — аьлар совхоза керттерча зоотехника Чергизов Беслана. — Цигара оаха ийцад шин шерал тІехдаьнна 150 шинар... Специалисташа якачох, йиъ эзар а кхы дукхагІа а килограмм шура луш да уж. Цу шинарех 293 эзар сом деннад совхозо!

Иштта да-кх гІулакх: шоай ферме Іодаьча Іаьсех хьахиннa шинараш колдала лоаттаду укхаза, царга лерттІа дІахьажац, доагтІача тайпара кхабац, хІаьта ворхІ лоама тІехьашкара керда доахан ийду, бІаьш эзараш сомаш а телаш. Цу тайпара практика духхьал «Кавказ» яхача совхозе мара яц ала дахкац тхо. Дуккханахьа а дІаІемаб из «базар» лелае. Цхьабакъда, боккха пайда балац нох. Гаьнара хьадоаладаь хьайбаш атта дІаІамац моттигерча хьалашка, шоашта тесса деча Іуналга. Цудухьа, талха долалу уж, шура кІезига лу, цамогаш хул, остдуел. Долче, ийде хьашт дий цу тайпара шинараш, хІаранех шишша эзар сом а телаш? Хьайбаех дІадахачуина ІотІатоха машенаш дІа-хьа хехкарах додар, из операци чакхйоаккхача наха луш дола алапи.

— МалагІа да шуралаьгІъялара бахьан? — хаьттар оаха Ш. Исаевайга.

— Къулбаседа - ХІирий республикера хьакхухьаш хинна барда соцабаьб, — аьлар цо. — Цу гІулакхо халача хьале оттадаьд тхо.

Кхы а нийсагІа жоп делар цу хаттара Малгобекски АПО керттерча зоотехника Цицкиева:

— БІарчча районе а къаьстта «Кавказ» совхозе а шура лаьгІъеннай Іан хьалашта кийчо во ярах, доанъар кийчдеш ца теларах, шоай доалахьара доахан леладеча нахагара ийеча шурий чотагІа паччахьалкхен планаш кхоачашъярга сатувсаш совхозий кулгалхойи фермай болхлойи таккхалча багІарах. Хьажал, нахагара шура хьаэц цхьан килограммах 35 кепиг а луш, хІаьта пачхьалкхенга дІайохк цхьан сомахи пхе кепигахи. Болх бе а безац, алсамо пайда а боал.

КІезига бац лакхе ювцача ферме къахьегаш бола говзанчаш. Уж ба доярка Усманова Люба, Батаева Заху, Магомадова Элисат, бежаІуй Мехтеханов Хьасанбик, Берснукаев Муша, кхыбараш. Цхьабакъда, цар хьашташ кхоачашдара деш хІама дац. Болхлоша а ферма заведующе а дог лазаш дувц дефицитни промышленни а кхачан а товараш декъача шоаш теркалбеш ца хиларах. Хьахьажац паргахьа торговле болхлой. Кхыметтел генарий даьтта эца а аьттув бац. Фу хало я ши-кхо фляга даьтта МТФ тІаяхьа? ТІаккха атта боацача шоай балха тІерзабувла безаргбацар хьайбаш леладерий.

Гаьна дац Іа. Шелало, каст-каста делхача догІаша кхы а чоалханегІа бергба ферма болх. Мело ца еш тоаде деза этта хьал.

М. КАРТОЕВ.

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА!

На абонементе должен быть проставлен оттиск кассовой машины.

При оформлении подписки (переадресовки) без кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штемпеля отделения связи. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об уплате стоимости подписки (переадресовки).

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресования издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво, без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах «Союзпечати».

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки «ПВ-МЕСТО» производится работниками предприятий связи и «Союзпечати»

Хьамсара газет дешараш!

Іха газет яздайта шоана аттагІа хургдолаш оаха кепатох ер абонентни бланк. Цун тІехьашкахьара оагІув я укхаза шоана гуш яр. Бланка хьалхашкахьара оагІув — цхьоалагІча оагІо тІа.

Халкъа никъ, хала никъ

(Йистедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

юкъе дешари культурен дIайоаржаеш беча балхаца тарбеш. «Сердало» газета цо эрсий метталара гIалгIай меттала йоахаш хиннай тайп-тайпара материалаш, гIалгIай меттала а яьха араяьхай цо Пушкина, Лермонтова, Некрасова, Шевченко, Хетагурова, Тихонова, хIаьта иштта Къулбаседа - Кавказа халкъий поэтий произведенеш.

Цу шерашка Муталиев Хьажбийкар хиннав, наьна мотт кIоаргга Iомабе гIерташ, цун дика мел долча хIамах пайда эце, къаман художественни литература хьаде гIерташ.

20-гIа шераш чакхдоалаш 30-гIча шерашкеи ГIалгIайчене тIабийрзза халкъа кхоллама произведенеш лохаш а уж кепаетташ а хиннаб йоазонхой. Фольклорни материалаш Iомаяр, гулъяр, кепатеха араяхар — из халкъа патриотически уйла хьахьоккхаш хIама да, халкъа духовни маьхала лорае гIерталга да. Из бехктонхаме болх берригача йоазонхоща цхьана беш хиннав Муталиев Хьажбийкар. Хь. Осмиевца кхыча йоазонхоща цхьана араяьхай фольклорни материалаши сборникаши.

Ховш да, цу ханарча дукхача йоазонхой кхолламе лоархIаме моттиг дIалоацаш, лоаман кхалсаг Iазапа кIалхаръяккхара, Iадатийн шариIатен консервативни гIулакхашца къовсам лоаттабара тема хинналга. Из тема хьахьекха я З. Мальсагова, А. - Г. Гойгова, С. Бадуева, А. Озиева, С. Озиева, Хь. Осмиева, Д. Мальсагова, О. Мальсагова кхолламе. Из тема дIахо хьош хилар гуш да Муталиев Хьажбийкара кхолламе а. Иштта 1928 шера «Сердало» газета тIа кепатехай Хь. Муталиева «ГIалгIай кхалсага», «Лоаман кхалсагага», иштта кхыйола стихаш. Цу произведенешка хьажача холу, художественни литературе къаман оамал исторически мишта дегIайоагIаш хиннай.

Дуккха творчески лостамаш долаш ше хилар хьахьекхад йоазонхочо. Цун дувцарашка керттера моттиг дIалоац керда сийрда идеалаш хьахьокхаро, хIаьта автора хетачох кхоане а царга хургья. «Нанеи йоIи» (1930) яхача Муталиева дувцара керттера художественни прием — контраст. Автора тарденнад дикка кIоарга къаьнача вахара духьалара къовсам а коллективизаци яьча хана кулачествана духьалара классови къовсам а хьахьокха.

Октябрьски революцеи граждански тIемеи темана хетаяь я «Кунтий чIир лехар», «Бирса ди» яха поэмаш, дувцараш: «Большивикаш боагIа», «БIарг бIарга, церг церга», «ДоттагIий болча» яха дувцарийн очеркийн сборник. Цу сборника юкъе йихьай хьалхагIа «Сердало» газета тIа кепайийтта материалаш: «Соип» — кхаъ ийцачох, очеркаш: «Серноводск-курорт», «Цу деной сийле йовргьяц», «МостагIчоа дицлургдоаца деноц», «Турпалий сийле», «Нальгиев Мандре».

1934—1935 шерашка Нохч-ГIалгIай книжни издательстве арахец къонача поэта сборникаш: «Вай долх», «Даьхе». Шоай тематикага а проблематикага а диллача, цига белгала я «Москве вода», «Даьхе», «Дахчан кад», «Къонал», «КIаьнк», «Теша», кхыйола стихаш.

Боккха чулоацам болаш произведени я Муталиева Хьажбийкара «Дахчан кад» яха стихотворени. Цу тIа поэто вIаший дувз «истории хIанзара замеи», хьахьокх халкъа кIоарга овлаш, исторически овлаш цаI шоллагIчунца дувзаденна хилар, лоамарочунца массаза вахаре, къахьегаме, массаза дIа ца къасташ цхьана лийнна дахчан пхьегIа, материальни культура, прикладной искусство — вайнаьха халкъа духовни вахара дакъа хинна лаьтталга:

Муталиев Хьажбийкара художественни тохкама объект хул, алхха социальни уйлаш хинна ца Iеш, сага чурча кIоаргача вахарах а. Цун поэзи ешача хана, теркам тIаоз публицистически, граждански, безама лирика. Публицистически поэзе хьахьекха я, халкъа йоагIаш йолча стихашца. Цу тайпарча стихаша белгалбоаккх автора социальни а нравственни а сахкетам, цул вахара позице кертера дар. Масала: «Эса чIожв», «Вай ираз шии юкъер йолаш да», «Са хьаша», «Ваьча юрта», «Шерипова улицагIа», «Баркал хьона, са вахар», «Тешам», «Войхха Iаьла», «Москва», «Метро чу вIашагIхетар», кхыяраш.

Муталиева белгалдоаккха моттиг дIалоац Даьхен, В. И. Ленина тема. Дуккха теркам тIабоахийт поэта В. И. Ленина «Са дог — Октябрь ва», «Ленина мотт», «Ленин са городе», «Даьхе», «Ленина мавзолее».

Муталиева Даьхенах йола шии уйла юкъ керда йиндаха ГIалгIайчен цIен.

ГIалгIайчене колхозаш вIашагIйоккхара белгалонаш хьа а хьокхаш, Муталиев Хьажбийкар гIерт керда балаш дар шии ерригача гIулакхаш [illegible] кердача общественни [illegible] белгалъяр [illegible]

бахьанаш хьахьокха. «Керда хьаьший» (1930) яхача поэма тIа авторо хьахьокх гIалгIай юрта кердадаьккхача вахара сурт.

«Культармейцаш» яхача кхаь даькъах латтача пьеса хьахьокх промышленность а коллективни юртабоахам а дегIабоагIаш хинна ха.

Муталиев Хьажбийкара «Хьалхара деноцI» (1964) яхача повеста тIа дувц ГIалгIайчене коллективизаци ярах, цо цига дIахо хьу «Керда хьаьший» яхача поэма проблематика. Муталиева дагалаьца хиннaчоах, цун повесть юртарча социалистически перестройках йола роман хила езаш дар. Повеста тIа авторо хьахьокх ира классови къовсам, цо хьагойт тайп-тайпарча социальни хьалех болча наьха — къебарий, середнякий, кулакий оамалаш, хьахьокх низагIа ахархой шоай боахамех бахара процесс, низагIа дукха нах колхозашта юкъеувзар.

Патриотически, тIема духьалара тематика йолаш хиннай нохчийн гIалгIайи йоазонхой произведенеш 30-гIа шераш чакхдоалача хана, холуш хиннад боккха кхерам тIабоагIалга. Театра сценаш тIа увттаяьй И. Базоркина «Укх деноцI-ка» (1941), «Капитан Ибрагимов» (1942), А. Мамакаева «Разведка», кхыйола пьесаш.

Тешам а боабаь, фашистски Германе советски мехка духьала тIом болабарах тIаэтта хало, дерригача халкъашка а хIара сагага а кхаьчай. ФуннагIа даь эшаве везаш хиннав моастагIа. Котало яккхара дола герз хинна дIаэттай поэзи а проза а. Даьхен оборона тема йолаш хиннад дуккхача къамий дерригa литература, цу тIа художественни тайп-тайпарча формашца хьахьокхаш хиннад советски наьха патриотически гIулакхаш. «Грозненский рабочий», «Ленинан некъ», «Сердало» яхача республикански газетий оагIонаш тIа кепайийттай Муталиев Хьажбийкара «Ара текхаб бIехал», «Аьшк мо дIаотт», «ТIемахочун сурт», «Капитан Мазаев Маташ», «Даьхе бахьан», кхыйола стихаши иллеши.

1934 шера денз СССР йоазонхой Союза член волаш хьавенав Муталиев Хьажбийкар. 1935 шера цо чакхъяьккхай журналистика специальностагIа Московски институт. 1940 шера денз цо болх баьб литературни болхло, цул тIехьагIа г. Грозне «Ленинан некъ» яхача газета бехктонхаме секретарь волаш, цул тIехьагIа из хьожаву «Ленинхо» яхача кагирхой газета редактора заместителалла. Дукхха низ а хьинар а дIалу цо балха книжни издательства редактор волча хана.

1936 шера денз 1944 шерага кхаччалца Муталиев Хьажбийкар литературни болх беш хул, белгалла дакъа юкъе хьу цо гIалгIай халкъа культура, истори, литература, мотт Iомабеча. Муталиев Хьажбийкара а кхыча йоазонхой а произведенеша къаман литература хьадара а дегIадоаладара а цхьайола лардаш ехкай. Цун произведенеша Iомабу вахар кердача социальни хьисапе кхетадара. Хьаю керда художественни структураш, хьахьокх, тайп-тайпара йола наьха оамалаш. Из бахьан долаш шии тайпара специфика йолаш хул цун кхоллам. ГIалгIай литературни мотт бIаьхегIа хилийтара дикка доккхача даькъе гIодаьд. А. С. Пушкина фаьлгаши стихаши Муталиев Хьажбийкара гIалгIай меттала яхаро. Ж. Яндиевца цхьана цо арахийцад гIалгIай меттала а даьккха, К. Хетагурова стихотворенеи сборник.

КПСС XX исторически съезд хиннaчул тIехьагIа, нохчийн гIалгIайн халкъаш цIаагIа доладелча, кIезиг-дукха тоадала доладелар культура гIулакхаш, ЦIавера Муталиев а шии дезалца Грозне. 1957 шера денз цо болх бу НГIАССР йоазонхой Союза литконсультант волаш. Цу юкъа дукха стихотворенеш, прозаически произведенеш кепатох цо.

Цун произведенеш кепайийттай «Халкъий доттагIал», «Дон», «Литературни Грузи», «Лоаман Iуйре», «Орга» яхача журналаш тIа. СССР-е дахача халкъий: киргизски, украински, грузински, армянски, хIирий, гIумкий, аварский, калмыцки, ногIий, черсий, балкарой, кхыйола поэташ.

Кура-сонта воацаш, дог-цIена долаш, баьхалолча тIехьаболаш Муталиев Хьажбийкар хилар, цун стихаш [illegible] йолаш, эстетически хоза, художественни [illegible] бахьан хилийт.

Муталиев Хьажбийкар — халкъа вахар, истори, философи ше да. ХIанз из вахаш вац. ЦIена 80 шу дуз. Цун хиларе а вай [illegible] тахан. [illegible]

Р. УЖАХОВА,
историе, экономика, социологе, филологе Нохч-ГIалгIай НИИ литература сектора заведующи, филологически Iилмай кандидат.

Проект

Союзни договор

Суверенни республикаша — Договора доакъашхоша, шоай Союз кердаяккхара бола халкъий лоIам хьахьокхаш, исторически кхелаш вIаши гарга хилар кхетадеш, доттагIал долаш, барт болаш, цхьатаррарча бокъонегIа вIаши гIулакхаш леладелга Iалашдеш яха гIерташ;

халкъий материальни вахара хьал тоалаларей уж духовни дегIадахкарей, къамий культураш вIаши йIаьхи хилийтара, юкъара кхерамзле Iалашъяра хьашташ дага а долаш;

дIаяхача ханах урокаш эцаши мехка вахарей дерригача дунеи тIеи хула хувцамаш теркалдеши;

лаьрхIад кердача тайпара Суверенни Советски Республикай Союзе шоай гIулакхаш вIаштIехьдаха.

I. КЕРТТЕРА ПРИНЦИПАШ

ЦхьоалагIа. ХIара республика — Договора доакъашхо суверенни пачхьалкхе а я шии территоре тIа пачхьалкхен Iаьдал дизза кара долаш а я.

ССР Союз — шоай лоIамагIа республикаш вIашагIкхетарах хьахиннен Договора доакъашхоша цунна еннача полномочей доазонашка пачхьалкхен Iаьдал леладеши йола суверенни федеративни пачхьалкхе я.

ШоллагIа. Суверенни Советски Республикай Союз хьаеш йолча республикаша могаю хIара халкъа самоопределенеией, самоуправленеией, шоаш дегIаяхкара дерригa дешаш шоай лоIамагIа къестадара йола дIа ца къастара бокъо. Уж хьадда лухьала хургья расизмана, шовинизмана, национализмана, моллагIча тайпара а халкъий бокъонашта доазув оттаде гIертара. Договора доакъашхой хургба адамий юкъарей къамийн маьхаленаш таръеш.

КхоалагIа. Республикаша шоай объединене лоархIамегIа йола принцип санна могаю ООН Массане юкъарча деклараце тIеи дунеи халкъашта юкъерча пакташкеи дIакхайкаьь йолча сага бокъоний приоритет. СССР гражданашта гаранти лу наьна мотт Iомабеи цунах пайда эцеи, духьале йоаццаш информацена тIакхача, паргIатта ди лелабе, кхыйолча политически а шийна йолча а паргIатонна.

ДиълагIа. Республикашта гу паргIатоннен вахара гIулакхан дола лоархIаме хьалаш граждански общество хьаярцеи дегIайоалаяьцеи. Нах царна эшарашца Iалашбе гIертаргья уж доалахьеи формаши боахама методаши паргIатта хьакъоастаяра, социальни нийсхони нах лорабареи принципаш чакхъяхара ларда тIа.

ПхелагIа. Республикаша шоай лоIамагIа шоаш белгалъю шоай пачхьалкхен устройство, административно-территориальни делени, Iаьдален управленеи органий система. Цар могаю халкъа викалала ларда тIа латта демократе принцип юкъара фундаментальни а лоархIаш.

ЯхлагIа. Республикаша шоай лоархIаме дехкар лоархI къаман традицеш лоаттаяри дегIайоалаяри, образовани, Iилма, культура пачхьалкхено хьаллацар. Цар гIо дергда мехка а дерригача дунеи а халкъий гуманистически духовни маьхаленаш сихха дIа-юха эцари уж шоайла вIаши йIаьхи яран.

ВорхIлагIа. Республикаша дIакхайкаду дунеи халкъашта юкъерча арене цар керттера де лерхIараш — чIоагIа машар, ядерни а дукха нах боабеш дола кхыдола а герз дIададаккхар, пачхьалкхенаша цхьана гIулакхаш леладари адамленна хьалхашка латта кхыйола ерригa глобальни проблемаш кхоачашъеча халкъий солидарность хилари.

II. СОЮЗА УСТРОЙСТВО

Статья 1. Союзера членал.

Республикай ССР Союзера членал шоай лоIамагIа леладеш хIама да.

Республикаш — Договора доакъашхой Союза юкъейолх юкъарчал доацаш е кхыча республикай составе, хIаьта из бахьан долаш цар бокъонаш эша а лац ДоговорагIа долча декхарех уж кIалхара а ялац.

Республикашта юкъера гIулакхаш, царех цаI шоллагIчуи состава чуйоагIаш яле, нийсду царна юкъерча договорашкеи соглашенешкеи хьежжа.

Союза членаша оттаде йиш я Договора условеши ше тIанийца декхараши толхадаьча республика СССР членал соцадара хьакъехьара дош.

Статья 2. Гражданство

ССР Союза чуйоагIача республика гражданин, цу цхьан хана ва СССР гражданин а.

Гражданий я Конституце, СССР законашеи дунеи халкъашта юкъерча договорашеи чIоагIъяь йола цхьатарра бокъонаши декхараши.

Статья 3. Территори

ССР Союза территори латт ерригача республикай — Договора доакъашхой территореех.

Республикашта юкъера доазонаш хувца йиш я алхха царна юкъе барт а болаш.

Республика гаранти лу цар территоре тIа дахача дерригача халкъий политически бокъонаштеи уж социально-экономически, культурни дегIадахкара йолча таронаштеи.

Статья 4. Республикашта юкъера отношенеш

Республикаша — Договора доакъашхоша шоашта вIаши юкъера отношенеш лелаю Союза составе цхьатарра бокъонаш хилара, суверенитет лархIара, территориальни бIарчала, чурча гIулакхашта юкъе ца гIертара, дерригa къовсамаш машара средствашца къестадара, цхьана гIулакхаш леладара, вIаши гIо дара, Союзни договорагIеи республикашта юкъерча соглашенеегIеи дола декхараш цIена кхоачашдара ларда тIа.

Республикаша декхар тIаэц шоай территореш тIа кхыча мехкашкарча пачхьалкхений герзашцара формированеши тIема базаши лоаттаяйтаргйоацаш, Союзо лерхIарашца тарлуш йоаца е цунна чуйоагIача республикай хьашташта духьала йола соглашенеш чIоагIъергйоацаш.

Статья 5. Союза полномочеш

Договора доакъашхоша ССР Союза ер полномочеш хьожаю:

1) СССР Конституци тIаэца, цунна хувцамаши тIатохамаши юкъедахьа; республикашца цхьана СССР граждании бокъонаши паргIатонаши Iалашъе;

2) Союза суверенитети территориальни бIарчали лорае; СССР Пачхьалкхен доазув белгалдеи лораде; СССР пачхьалкхен кхерамзле Iалашъе; оборона вIаштIехьъяккхари СССР Герзашцарча Низашта кулгалдари; тIом хьоабари машар чIоагIбари;

3) Союза арахьара политика нийсъяри чакхъяккхари; СССР дунеи халкъашта юкъера договораш чIоагIдар; кхыча пачхьалкхенашцеи дунеи халкъашта юкъерча организацешцеи лелаеча гIулакхашкара Союза викал лаладе; республикай арахьарча политика гIулакхашта координаци е; СССР арахьара экономически гIулакхаш нийсдеи республикай арахьарча экономически бувзамашта координаци еи; таможенни гIулакх;

4) республикашца цхьана мохк экономически дегIабоалабара стратеги белгалъеи Союза юкъара рынок дегIайоалаяра дола хьалаш хьадеи; юкъарча валюта ларда тIа латта цаI йола финансови, кредитни, ахчан политика лелае; союзни бюджет оттаеи кхоачашъеи; дошо запаси алмазни фонди лоаттаеи республикашца барта а йолаш царех пайда эцеи; Союза юкъара программаш чакхъяха, дегIаахара фондаш, стихийни зуламаехи катастрофехи хьахиннар дIадаккхара йола фондаш хьае;

5) республикашца цхьана мехка цаI йолча доагора-энергетически системана, машиннаькъа, фегарча, форда, магистральни трубопроводни транспорта доал де; оборонни предприятешта, космически тохкамашта, союзни бувзамеи информацеи системашта, геодезена, картографена, метрологена, стандартизацена доал де; Iалама ресурсех пайда эцареи гонахьара Iалам лорадареи лардаш увттае, барт а баь оттаяь экологически политика лелае;

6) республикашца цхьана социальни политика лардаш оттае, къахьегама хьалийн из лорабареи, социальни Iалашони страхованеи, унахцIеню лораяра, наналаи бералаи йоакхо яра дешаш юкъе а хьош;

7) культураи образованеи даькъе, фундаментальни Iилман тохкамаш деча республикашта юкъе цхьана гIулакхаш леладара координаци еи Iилма-тохкама прогрессана стимулировани еи;

8) республикашца барт баь долча дешай законодательства лардаш оттаяр; общественни порядок лораяраи зуламашца къовсам лоаттабари болча балха координаци е.

Союза полномочеш хувца йиш яц республикаш раьза йоацаш.

Статья 6. Союза полномочеш кхоачашъеча республикаша дакъалацар.

ССР Союза полномочеш кхоачашъеча республикаша дакъалоац союзни органаш вIашагIйохкара, хьашташтеи гIулакхаштеи барта хилара кхыйола механизмаши процедураши хьаяра хьисапе.

ХIара республика йиш я ССР Союзаца барт бара наькъагIа шии цхьаццайола полномочеш кхоачашъелга кхы тIа цунга дIадала, хIаьта Союза ерригa республикаш раьза яле царех цаI е массехк кхоачашъелга цар территореш тIа цхьаццайола шии полномочеш.

Статья 7. Доалахье.

ССР Союзой республикашеи Iалашду доалахьеи ерригa формаш паргIатта дегIайоалаяри лораяри, гражданий шоай доалахьеи цар объединенеши, пачхьалкхеи доалахье чу а лоацаш.

Республика доалахьа да цуи территоре тIара лаьтта, недраш, кхыйола Iалама ресурсаш, хIаьта иштта пачхьалкхе доалахье, ССР Союза полномочеш кхоачашъяра эшаш дола дакъа ца лаьрхIача.

Республикай законодательствагIа нийсъеш йола лаьттана, цуи недрашта, Iалама кхыча рузкъашта доалдара отношенеш духьале еш хила йиш яц Союза полномочеш чакхъяхара.

Статья 8. Налогаши сбораши

Республикаша шоай лоIамагIа белгалъю бюджет, увттаю республикански налогаши сбораши.

ССР Союза полномочеш кхоачашъяра увттаю союзни налогаши сбораши, республикашца цхьана белгалду Союза юкъара программаш кхоачашъяра хIаране отчисленеш елга.

Статья 9. Законаш

Республикай территоре тIа республикански законодательство лакхехьара я дерригача дешашта. Союза карадарашкара дIанккхараш доацаш.

ССР Союза компетенцегIа долча дешашта тIанийца Законаш лакхехьара а да ерригача республика территореш тIа кхоачашданза даргдоацаш а да.

Союзби республикашеи цхьана леладе дезаш оттадаьча дешех дола Союза Законаш кхоачашде доладу, нагахьа санна цу законашца хьашт долаш йола республика цунна духьала еце.

ССР Союза Конституции законаши, республикай конституцеши законаши хила йиш яц укх договора а СССР-еи республикайи дунеи халкъашта юкъерча декхарашта а духьала долаш.

Республика бокъо я СССР Закона протест яла, нагахьа санна цун Конституцена из духьала дале, хIаьта Союза полномочей доазонел тIехъяла а. Союза бокъо я республикай законодательни акташта протест яла, нагахьа санна цар ер договор, СССР Конституции законаши телхадой. Шоззе а къовсамаш къоастаду барт бара процедураш ей е СССР Конституционни суде дIачулу.

III. IАЬДАЛЕИ ДОАЛ ДАРЕИ ОРГАНАШ

Статья 10. Iаьдален доал дареи органаш вIашагIъйохкар.

Iаьдален доал дареи союзни органаш вIашагIйохк республикай викалаш шерра юкъеозара ларда тIа, уж болх беш хул укх договора положенешка хьажжа.

Статья 11. СССР Лакхехьара Совет

Союза законодательни Iаьдал кхоачашду СССР Лакхехьарча Совето.

СССР Лакхехьарча Совета ши палата я:.. Союза Советии Къаман Совети. Союза Совет хорж цхьатарра дукха харжархой а болаш хоржамий округе гIолла берригача маьхка бахача наха. Къамий Совет вIашагIйолл республикай Iаьдала Лакхехьарча викалий органий барт а баь оттаяьча нормегIа къаман-территориальни образованей Iаьдала органийи делегацех.

Къамий Совета викалаш бахийтара гаранти лу СССР-е дахача дерригача халкъашта.

Статья 12. СССР Президент

СССР Президент — союзни пачхьалкхенна керте латтар. Лакхехьара распорядительно-исполнительни Iаьдал кара дар.

СССР Президент Союзни договор, СССР Конституции законаши нийса леладара гарант санна латт; СССР Герзашцарча Низий главнокомандующи ва; доазол арахьарча маьхкашцарча гIулакхашка Союза викал. СССР дунеи халкъашта юкъера декхараш кхоачашдара тIахьожам лоаттабеш ва.

Президент хорж СССР гражданаша бIарчача Союзе гIоллеи дукхагIйолча республикашкеи дукхагIбараша ихаж а тоссаш.

Статья 13. СССР Вице-Президент

СССР вице-Президент хорж СССР президентаца цхьана. СССР Вице-Президента СССР Президента уполномочегIа кхоачашъю цхьаьца йола цуи функцеш. ХIаьта, нагахьа санна из тIа воацаш а шии декхараш кхоачашде цун вIаштIехьа ца долаш а хилча СССР Президента меттала хул.

Статья 14. Федераце Совет

Федераце Совет вIашагIъйоалл ССР Союза Президента хьалхаленна цунна чувоагIаш СССР Вице-Президент, республикай президенташ (пачхьалкхенашта кертта латтараш) Союза чурчен арахьарчен гIулакхий керттера лостамаш белгалдара, республикай гIулакхашта барт бара.

Федераце Совето координаци а ю Союзеи республикайи пачхьалкхен Iаьдален доал дареи лакхерча органий гIулакхашта вIаший дага бовл, Союзни договор нийса леладарга хьож, Советски пачхьалкхен къаман политика чакхъяккхара де дезараш белгалду, Союза юкъара лоархIам бола дешаш къоастадеча республикаша дакъа лоацалга Iалашду, къовсамаш къоастадаран къамашта юкъерча гIулакхашкара конфликтни хьалаш тоадарай йола рекомендацеш кийчъю.

Статья 15. СССР Министрий кабинет.

СССР Министрий кабинет вIашагIйоалл СССР Президента СССР Лакхехьарча Советаца дага а воалаш, цун составе Премьер-Министр, Премьер-министра заместителаш, СССР министраш, СССР кхыча пачхьалкхен органий кулгалхой а болаш.

СССР Министрий кабинета состава юкъе болх гIулакхашка хьежжа Союзни республикашта керте латтараш.

СССР Министрий Кабинет кара я СССР Президента, хIаьта СССР Лакхехьарча Совета хьалхашка бехктохкаме а я.

Пачхьалкхен доал дара дешаш къоастадара барт белаьрхIа СССР Союза министерствашкеи ведомствашкеи вIашагIъехк коллегеш, цар состава юкъе боагIа гIулакхашка хьежжа республикай йоагI-йоагIача министерствайи ведомствайи кулгалхой.

Статья 16. СССР Конституционни суд

СССР Конституционни судо тIахьожам лоаттабу СССР а республикай а законаш Союзни договораца СССР Конституцеца тарлуш хилара, республикашта юкъера, Союзаи республикаией юкъера къовсамаш къестаду, нагахьа санна уж къовсамаш барт бара процедурай хьисапе дIадаха вIаштIехьдаьнна деце.

Статья 17. Союзни судаш

Союзни судаш — СССР Лакхехьара Суд, СССР Боахама суд, СССР Герзашцарча Низашкара судаш.

СССР Лакхехьара суд я Союза судебни Iаьдала лакхера орган. Республикай лакхерча судебни органий председателаш гIулакхага хьежжа юкъеболх СССР Лакхехьарча Суда составана.

Статья 18. Союзни прокуратура

СССР законодательни акташ кхоачашъяра тIахьожам лоаттабу СССР Генеральни прокурор керте латтача Союзни прокуратура.

Республикай прокурораш юкъе боагIа СССР Прокуратура коллеге составана.

Статья 19. Союза пачхьалкхен мотт

СССР пачхьалкхен мотт договора доакъошхоша могабу къамашта юкъе гIулакхаш леладара средства хинна дIаэтта бола эрсий мотт.

Статья 20. Союза столица

СССР столица я город Москва.

Статья 21. Союза пачхьалкхен символика

СССР Союза шии Герб, байракх, Гимн я.

Статья 22. Союзни договор кхоачашде доладар.

Союзни договор кхоачашде доладу цунна кIал кулгаш язъдаьчул тIехьагIа. Цунна кIал кулгаш яздаьча республикашка цу хана денз дIаьхнарг лоархI 1922 шера СССР вIашагIйоллара хьачъехьара договор.

Статья 23. Союзни договор хувцар

Союзни договор е цун цхьайола положенеш дIаяха, хувца е тIатоха йиш я ерригa пачхьалкхенаш, СССР членаш барта а болаш.

ПОЭТАГА

«Iайт-вайт»-м яха,
Парнасера баьри,
Котам боргIалашка
Хьайкарьхаш.
Мое гIетте а,
Дег чу доалдар мара,
Iа стихашка
ДIачу-м доллардац.
Уйла йоащ
Лостабаь из мангал
Дахьаш боагIа
Гон тIа доаца сутI.
Шортта латташ еце
Маьха сердал,
Хьа доагIа зизаш
Матаргъух.
Иштта, поэт.
Вахар Iа да тохке,
Лерге латташ беце
Заман мух,
Дега снайаш
Дизза чу да дохне.
Бенна увттарба
Хьа стихай мугI!

СА МОХК

МассагI мохк ба
Кхача, ваха
Са дог долаш, —
Цар чот елга
Хинна дац.
Ваьда
Са мохк санна,
Болчоа тоаме болаш,
Сона бовзаш
Е бозза а
Цхьанна бац.

САЙ ЧУРТАГА

Лоам чур баьнна бутуй,
кхера,
Отта мег хьо сона а гIоза.
Ваьнда, дех из, пу кхерадац,
Чамза ма хьежаль сона!
Хьога из ер сай
тIехьар
Шин пхьагIатал бова
Ваьха ва со Даьхен дагар,
ГIа цун новкъа боахаш
[illegible]

ПОЭТА ВОIАГА ДАИТА ПИСЬМО

Баркал хьона «Декада» хьахьехьа Iа мсарцал дайтарах. Сона чIоагIа хоза хетар сай доттагIчун Хьажбийкара воIагара письмо деча. Хьа да вайзар — сона 1938 шера республика поэзи ер меттала хьайзар. ГIалгIайчене со вена хана. Хала ха яр из, йоазонхой организацеш юкъера дIабаьннабар дукха дехтелаш — сталински-репрессеш из балар бахьан долаш.

Сона дика вайзар аз чIоагIа доттагIал а тассар ГIалгIай шин поэтаца Муталиев Хьажбийкарца цу хан а Яндиев Джамалдийцен. Хьа да везавелар сона талант йолаш, хьакъал долаш, нах тIехьа воаччашкара а нийса болаш, эхь-эздел долаш цIена стаг.

Ираз а аьттув болаш хьа а хилар [illegible] сона шу дезала.

ЛИШКИН Семен.

«Декада» — С. Лишкина мехках дахча Кавказа къамах йола повесть.

ЛоархIаме продукци хьаеча

Мехкдаьтта продукташ чуйоттара чIоагIа эшаш йола емкосташ, бешкаш, кхыйола продукци арахьоаш я Грознене «Нефтепродуктоборудование» яхача завода коллектив. Цун продукци чIоагIа хоатташ дика дIайоадара из а вай мехкарч тайп-тайпара регионашка. Хаддаза тIадеха хьух цуна потребителаш оттадьча договорашка хьежжа. [illegible]

Дикка тIеххоачашъхьа завода коллективо керда лакхьара пачхьалкхен план. Дукхал из лакхьара тIехдаьнна кхача [illegible] 104 эзар сом [illegible]

[illegible]

К. МАГОМАДОВ.

ЛЕНИНГРАД. ХIанз дехьа дIахо йодача хана М. Е. Салтыкова - Щедрина цIерагIча публични библиотека специальни хранение фондашка хургдац книжкаш дешаршта дIакхоачашдоаца литература. Книжкаш хьалхара читальни залашка. СУРТА ТIА: йоккхагIа йола библиотекарь Комела Галина спецхраненера литература хьахьокхаш я.

Н. БЕРКЕТОВА сурт. (ТАСС).

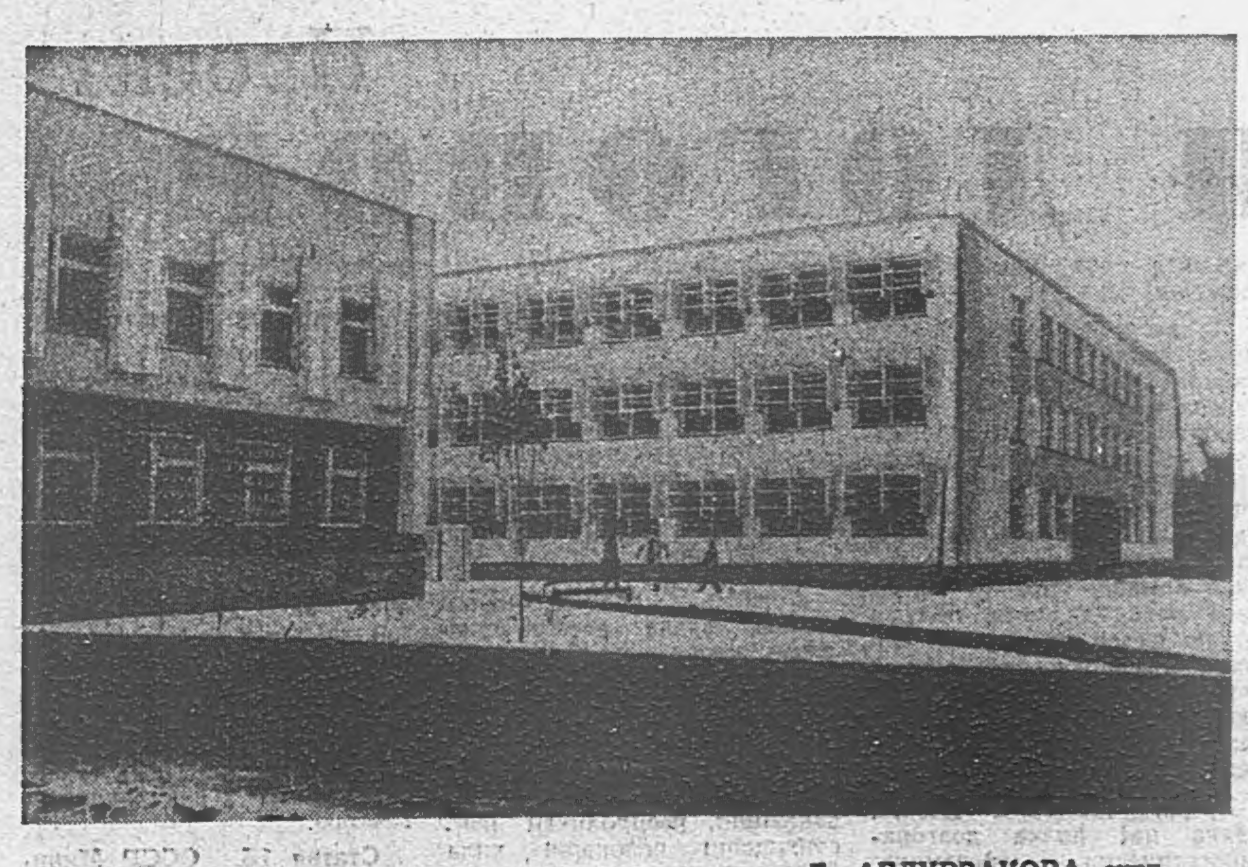

Грозненера № 22 йолу юкъера школа. Л. АБДУРЗАКОВА сурт.

ДИКАГIБАРАШ КЪЕСТАБЕШ

АВТОРСКИ ИЛЛЕ ФЕСТИВАЛЬ

Тоъал ха я вай республике авторски илле фестиваль дIайолаенна. Из сенна яьй а фу маIан долаш я а, хетаргахьа, ховш да массарна а. Эггара хьалха цу тайпара фестиваль эшаш яр шоаш стихаш, ашараш язъеш бола а иллеш дIаоалаш бола а кагийнах, мехкарий хьагучабахара а дIахо дегIааха царна тIо дара а. Цу лостамагIа хIанзле цхьацца толамаш даьхад ала а мегаргда, хIана аьлча, тайп-тайпарча районашкара дукхача къамех бола иллиалархой бовзийтаб ерригача республикана, царна юкъера дик-дикагIбараш финале дакъа лоацаргдолаш белгалбаьхаб.

Авторски илли... Фу белгалонаш йолаш да из? Цу хаттара жоп луча хана, хьоахаданза даргдац, автор композитор а, поэт а, иллиалархо а хилла везилга. Аттача гIулакхех дац уж, хIаьта а корабир цу декхарех дика лоархIабеш бола нах. Пхе программе дийкача иллей чулоацамах лаьца дувце, уж тайп-тайпара чулоацам болаш дар ала деза: Даьхенах, доттагIалах, Iаламах, тIемах, машарах, безамах. Вешта аьлча, укхаза дар массе а темах дола иллеш. Цул совгIа, уж дийкар нохчий, гIалгIай, эрсий, негIий, туркий-месхетинций а кхыча къамий а метташка.

Дакъа лоацараш юкъе бар ладувгIачарна дукхагIа безалуш бола иллиалархой а иллеш а. Уж дагалаца лов. Дика дIааларца, чулоацам кIоарга хиларца, мукъам дог хьесташ бекарца белгала дар Науреручa Ахмедов Руслана, Набиев ИсмаIала дIаьнна иллеш. Хозача, дикача иллешца хила мел дезар долаш дар царца. Хетаргахьа, цар фестивала хьалхарча программе дIааьнна уж иллеш наха диц ца луш декаргда дуккхача фусамашка, радио чу, телевизора чу гIолла. Шоаш мел декача хана цар уйла а яйтаргъя лаьттарча вахара, наха юкъерча бувзамий а гIулакхий а.

ХIаьта Веденски районерча зIамсаго Басханов Саид-Бекен йоIо Шахмурзаева Лейласи дIааьннараш хIанзле еррига республике дайзад, дезаденнад. Царьъяр санна керда цхьа дуэт хьагучаянкхара а е мегаргъяр ювцаш санна йола фестиваль.

Укх тIеххьарча хана литературе, публицистике, кхыметтел иллешка дукхагIа ека яьннай исторически тематика. Цунна къаьгга тешал деш дар Гудермесерча кагийча наха дIааьнна цхьаццадола иллеш. Къаьстта а белгалдаккха лов Мадашев Адама «Дади-Юртах дола илли». Пачхаьа заман чухь хиннача нохчий цу юртах хиннар ховш да массарна а. ХIаьта а кердача тайпара цох аьнна дош кIоаргга дег чу дуж, духьалъотт пачхаьа викалаша цунна тIаоттадаь таIазар. Дог чудоаллаш волчун дог тохалургда, хьаштдале, делхарг а да из дерригa сурт духьалдеча. Цудухьа дезаделар массарна. Мадашева дIааьнна из илли, цунца бар замашта юкъера бувзам, къизала духьалара низ бола оаз.

ХIаьтта республикански музыкальни училище чакх а яьккха, шоай балха дIабаха кийчлуш бар фестивале дакъа лаца баьхка хина Фомина Оксанан Алиева Анжеликан. Хьалхара илли дIаоаллаше а хоалуш дар мехкарий профессионализм лакха хилар, уж шоай произведенеш дикка кийчъяь, шаьръяь укхаза баьхкалга. Цхьатарра хоза дийкар цар цхьана а къаьсткъаьстта а дIааьнна эрсий а гIалгIай а метташкара иллеш. ЧIоагIа лов, шоаш болх беш бар аьнна, авторски илли диц ца деш, цу тIа къахьегаш уж дIабахар. ТIаккха цар доккхий толамаш доахаргда аьнна а хет.

Сона дагайоагIа массехк шу хьалха Аргуне болх беш хинна «Шовдан оаз» яха маIача наьха вокальни коллектив. Цунна юкъе вар хоза оаз йола зIамсаг Гунаев Iабдул-Хьаким. Укх тIеххьарча цхьан-шин шера из коллектив сайна хозаш ца хиларах чIоагIа вас хиннаяр сона. Бакъда, хозача кхао йошайир из: Гунаев болх беш хиннавар филармоне. Ший иллеш а дахьаш дакъа лаца вера Iабдул-Хьаким фестивале, ла мел дийгIачо раьза хинна тIа а ийцар уж. Цу тайпара дешаш ала мегаргда Ножай-Юртовски районерча Ахматханов Вахах а. Дуккхача хана дена радио чу гIолла а телевидене гIолла а вай дегаш хьесташ екар цун оаз Эльмураев Бекас кулгалдеча коллективе. ХIанз из болх беш ва «СовгIат» яхача, дукха ха йоацаш хьахиннача коллективе.

Финальни къовсамашка дакъа лоацаргдолча дикагIболча самодеятельни авторашта юкъе ва уж башха ши иллиаларxo.

Патриотически тематика. Фу ала йиш я цунца дувзаденнача, укхаза дийкача иллейх. Царех дувцаш белгала ца баьхача баргбац Афганистанерча тIем тIа лаьтта цIабаьхка кагийнах Сайдаев Руслани Гелгоев Руслани. Царна шиннена а дукха хIама бIаргадайнад, шоаш къона бале а, Iоажал хиннай царна уллув лелаш. Амма уж цул кот а баьнна цIабаьхкаб. Цар ноакхош тIа дадача пачхаьалкхен совгIатех хайна ца Iеш, вайна из хов цар дIаоалача иллейх. Цига, — шоай мехка гаьнна уллача Афганистане, — шоашта уллув лийннача майрача, денал долча кIантех, шоай хиннача уйлаех дар цар иллеш. Уж дегай кIоаргера хьалдоагIаш дар, цудухьа теша а вора цар шоаех.

ХIаьтта болалуш бола къона иллиалархой, поэташ, композитораш хинна Iацар фестивале дакъа лаьцарашта юкъе. Иштта царна юкъе го йиш яр вай республике шерра бовзаш бола иллиаларxой а. Мссарна дуккхача хана денз дезаденна да Бетельгериев Хьусена, Евлоева Раяй, Эльмурзаев Беке, Кантаев Мусай. Зангиев Руслана иллеш. Царех цхьадараш дийкар укхаза, цар наьха самукъадаьккха хургхиларах вIалла шеко а яц. Хоза мукъам, хьаькъалера дешаш хиларца белгала дар царех хIарадар. Цул совгIа, моцагIа денз цу лостамагIа уж болх беш хьабоагIаш хилар а гуш дар цар произведенеех.

Дуккхьашха цу тайпарча яхьашка а телевидене а нийсбеннача къонача иллиалархоех бар Назранера Бекова Луиза Цароев Мухьмади. Луиза комсомольски болхло я, Мухьмад музыкальни школе хьехаш хьавоагIа. Цар яздаь дешаш, мукъам бийкар кердача тоам беча хьисапе. Автораш къона бале а, цар произведенеша лора нийса хьехам, хьаькъал, бакъахьара кхетам. Цар къаьст-къаьста санна, цхьана а дIааьлар шоай иллеш. Цу дуэто кхы а воаш гIоздахарга сатувсаргда вай.

Фестиваль дIахо а ший никъ беш я.

С. АРЧАКОВ.

Суда залера

ИСТИЙ «ТIОМ»

Шоаш вIашка ле болалуча хана, шоай «тIом» селла кIоарглургба, шоай дош халкъа суде кхоачаргда, аьнна, вIалла дага а дацар ГIажий-юрта бахача БалхоевгIар Дугурханаи Мовлатханаи.

Дерригa дов дIадоладелар БарахоевгIар етт бахьан долаш. 1990 шера 20 июле дар из. Iуйрийна Iулца дIабахийта, аьнна, фусамнанас хьааралаьллача Iаттагара, БалхоевгIар наIарга кхаьчача ханна, гIалат даьна хиннадар. БарахоевгIар Iатто ший наIарга бIехо яр лоадаланзар сесага. Цу тIара дIаболабир цо тIом. Цхьабакъда, кIезиг - кIезига цатоамаш царна юкъедоладенна-м ворхI-бархI шу а дар.

— КIордабаьб, — йоахар Балхоевас, — улица бIехьеш бола шун етт, — аьшкалца Iатто яь бIехо Барахоевар наIарга дIатесса юхайоагIаш. Ший йоIо гIо а деш, цо дIаболабир тIом. Ший бе боаллача аьшкалца човнаш йир Барахоева Тамарайна. Балха яха хьаараьннача Тамарай йоIах а летар, ший нана кIалхаръяккха оарцагIъяларах.

Барахоева Тамарас суде дIачубелар шоашта човнаш яьраш.

1990 шера 10 октябре Сунженски района халкъа судо условно ялх бутт ха техар Балхоева Дугурхана. Цон Балхоева Мовлатханен бетта доагIача алапен тIера 20 процент ахча пачхаьалкхенна дIатела а дезаш.

Шоай ханнахьа кхийттабаларе нахала бовла безаргбацар Балхоева Дугурхана а Мовлатхана а.

ХIанз дехке баьлча а тIехьа ба уж.

Редактор С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

27 НОЯБРЬ, ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Леопольди доша шIаьралги», «Леопольди яхача циско чIир лехар». Мультфильмаш.
8.35 — «Самгин Клима вахар» художественни фильм. 12 сери.
10.05 — Татарий халкъа иллеш. ДIалоакх Р. Даминова.
10.25 — «Дунена гонахьа». Альманах.
11.12 — Берий сахьат. (Французски меттала урок луш).
12.25 — «Коллаж».
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йолча дунен чемпионате.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Тхо долх лаха». «Мишта салоIа оаха» яхача серецара.
16.15 — Юртах долча документальни фильмай премьера: «Сай, гIонна бар...», «ГIатта йиш яларе».
16.55 — «Хьалоацалуш воаца Фунтик». Мультфильм, 1, 2, 3, 4 сереш.
17.35 — «Югослави: банъдолчун момент». Передача дIахьу И. Фесуненкос.
19.35 — Россе парламентски вестник.
19.50 — «Самгина Клима вахар» художественни фильм. 12 сери.
21.00 — Ха.
21.40 — П. И. Чайковске цIерагIча Московски пачхаьалкхен консерваторе хора концерт.
22.00 — «Дош». Литературно-художественни программа.
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика. Дешара программа.
8.15, 9.35 — «Iалама къайленаш». Iилман - популярни альманах.
8.35 — Географи. 8 класс. СССР хьун ресурсаш.
9.05 — Французски мотт. ЦхьоалагIча шера Iомаберашта.
9.55 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоаца съезд хьаелларах.
12.00 — ШоллагIа хьахьокхача телефильма сеанс. «Вай берашта дола цIа», цхьоалагIа, шоллагIа сереш. «Керда шу», «Маьхкарий». (Болгари).
13.45 — Ритмически гимнастика.
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача съезде.
17.35 — Передачай программа.
17.40 — «Волошина аквареллаш». Документальни фильм.
18.00 — Музыкальни открытка.
18.05 — «Вай заманхо» (гIалгIай меттала).
19.00 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даьнъала хийла шун, бераш! «ГIарагIура бедаргаш».
20.15 — НГIАССР Лаккхехьарча Совета аргIана йоацача сессе итогех.
21.40 — СССР Лаккхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача съезде.

28 НОЯБРЬ, КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Тхо лаьш дац...». Хьалкхувш йоагIача тIехьенна кхетам балара болча общества бехктохкамах дола документальни фильм.
9.00 — Концерт.
10.00 — «Дош». Литературно-художественни программа.
12.00 — «Из хиннад, хиннад...».
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — Л. Бетховена музыкальни жовхьараш. Оркестра лоихача чIондарга лаьрхIа концерт.
16.30 — Берий сахьат. (Английски метта урок а луш).
17.30 — К. Симонов «20 ди тIом боацаш». ПовестагIара доакъош. Iодеш авторо.
18.05 — Политически диалогаш. «Ер я са юрт». Алтайски край.
19.00 — Футбол. Кубок УЕФА. 1/8 финал. Торпедо (Москва) — «Монако» (Франце). Перерыв йолча хана (19.50) актуальни интервью.
21.00 — Ха.
21.40 — «Коллаж».
21.45 — Русланова Лида дагалоацаш йола Союзий Цlен Колонни залера сайре. (27 октябре дIаязъяр).
23.00 — Кинопанорама.
00.30 — ТСН.
00.45 — Шахматех йолча дунен чемпионате.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. «Iалама къайленаш». Iилман популярни альманах.
8.35, 9.36 — Физика. 9 класс. Дозал ца хилари дозал тIехьдалари.
9.05 — Немецки мотт. ЦхьоалагIча шаре Iомаберашта.
10.00 — Немецки мотт. ШоллагIча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Юкъара биологи. 10 класс. Эволюце кертера лостамаш.
11.05 — Массанена йола педагогика. Кинокласс. Мишта хила йоагIа исторически образовани. 1-гIа дакъа.
12.05 — ЗIамига концерт.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
12.25 — ШоалагIа хьохкача телефильма сеанс «Вай берашта дола цIа». 3-гIа сери. «Iа чакхдоалаш».
13.25 — Академически греблегIа йола дунен чемпионат. Австралера передача.
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
18.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
18.25 — Передачай программа.
18.30 — Музыкальни открытка.
18.35 — 01 хьалхадоах...
19.15 — Мультфильм.
19.25 — Информационно-публицистически программа.
20.25 — «Нохчийче — хьо са илли». Художественни самодеятельноста доакъашхой концерт, Веденски район.
21.00 — Баскетбол. Европа чемпионата отборочни матч. МаIанах. 2-гIа тайм. СССР сборни — Чехословаке сборни. ЦСКА универсальни спортивни залера передача.
21.40 — СССР Лаккхехьарча Совета сессера.
22.10 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.

29 НОЯБРЬ, ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Самгин Клима вахар». Художественни фильм. 13-гIа сери.
9.45 — Футбол. УЕФА кубок. 1/8 финала. «Торпедо» (Москва) — «Монако» (Франция).
11.25 — Берий сахьат (английски меттала урок а луш).
12.25 — «Коллаж».
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йолча дунен чемпионате.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Нао Лола Вибар» яхача Белградски иллеи халхарен ансамбла концерт.
16.05 — «Журавлята» яхача документальни фильма премьера. Дербентерча цIеча следопытий отрядах.
16.25 — Исторе оагIош. «Вехи». Н. М. Карамзин.
17.10 — Фильм — берашта. «ЧIагI, кIаьни, кхыбараш», 1-гIа, 2-гIа фильм.
18.00 — «Контакт-форум».
18.30 — Ха.
19.00 — «...Ялхайтта шу даланза а бокхагIа а бараш».
19.45 — «Самгин Клима вахар». Художественни фильм. 13-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкех.
21.55 — Эфирера музыка. Ведущи — С. Бэлза. Перерыв йолча хана (22.55) — «Лаьтта — вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. «Iалама къайленаш». Iилма-популярни альманах.
8.35, 9.35 — Iалам довзар. 5 класс. Хаоттами цун прогназировании.
8.55, 9.55 — «Мастер, Маргарита. Испански метталара даьккхар» Iилма-популярни фильм.
9.05 — Испански мотт, 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Испански мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Физика. 8 класс. Болх беш я электрически ток.
11.05 — Массанена йола педагогика. Мишта хила йоагIа исторически образовани. 2-гIа дакъа.
12.05 — А. Глазунов. Концертни вальс.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
12.25 — ШоалагIа хьахьокхача телефильма премьера «Вай берашта дола цIа». 4-гIа сери. «Экзаменаш».
13.25 — Ритмически гимнастика.
13.55 — Илли доаха В. Готовцевас.
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
16.45 — Передачай программа.
16.50 — Фу хьех дино кхетам луш (гIалгIай меттала).
17.30 — Рынкана лостам тел сомо.
18.00 — Фильм-реклама.
18.05 — «Дега уйлаш иллечу йоттаргья аз...» Самодеятельни илле телефестиваль.
19.40 — Мультфильм.
19.50 — Информационно-публицистически программа.
20.40 — Илли оал Алимсултанова Имама.
21.00 — Хоккей. СССР чемпионат. Динамо (Москва) — ЦСКА, 2-гIен, 3-гIен периодаш.
21.40 — СССР Лаккхехьарча Совета сесси.
22.10 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.

30 НОЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Самгин Клима вахар». Художественни фильм. 14-гIа сери.
9.45 — «...Ялхайтта шу даланза а бокхагIа а».
10.30 — Эфире музыка. Ведущи С. Бэлза.
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Мух боацача ханара таьлгIеш». Тихоокеански форда йистерча экологически проблемех дола документальни фильм.
16.15 — «Храмага бода никъ». Тверерча самодеятельно академически хорий 1 фестивале дакъалоацарех дола концерт-очерк.
16.35 — «Телеэкo». Журнал.
17.10 — «Рок-урок». Кхелетараштa йола музыкальни программа.
17.55 — Политически диалогаш. «Галерея».
18.55 — «Самгин Клима вахар». Художественни фильм. 14-гIа сери.
20.00 — «ВИД» хьахьокх: «Программа-500». Капитал-шоу. «Тамаший аре».
21.00 — Ха.
21.40 — «Коллаж».
21.45 — СССР правительстве.
21.55 — «Из хиннад... из хиннад...».
22.15 — «ВИД» хьахьокх: «Взгляд», «Веди», «Синематограф», МТВ. Перерыв (23.55) — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Дешара программа. Iалама къайленаш. Iилма-популярни альманах.
8.35, 9.35 — Истори. 5 класс. Ленин — Коммунистически парти вIашагIъеллар.
9.05 — Английски мотт. 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Английски мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Географи. 6 класс. Лоамаши шаьренаши.
11.05 — «Юххьанца дар...». Iилма-популярни фильм.
12.05 — «Вокхача саго етт мишта бехкаб». Мультфильм.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
12.25 — ШоалагIа хьахьокхача телефильма сеанс. «Вай берашта дола цIа». 5-гIа сери. «ГIайгIане къонах».
13.25 — «КIай аист» яхача документальни фильма премьера.
13.55 — «Хьо ва аравала везар, артист». Любови Викторин АнисимовгIар.
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
17.15 — Передачай программа.
17.20 — БIаьстен лерхIамаш а гуйранара лоархIамаш а (нохчий меттала).
17.50 — Музыкальни открытка.
17.55 — Фильм-реклама.
18.00 — Маьхаща нийсъяь экономика: раьзавар а раьзавоацар а. Духхьалара эфир (гIалгIай меттала).
19.00 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — «Бийса даьнъала хийла шун, бераш!». «ХIаьта тхога...».
20.15 — «Пхеннена тIатоха итт». Фанташи комментареши.
20.30 — Оаш тхога яздаьдар.
21.00 — Фигурни ког-соалозаш хахкар. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. Шишшане цхьана хахкар. Произвольни программа. Одессера программа.
21.45 — СССР Лаккхехьарча Совета сессе.
22.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.

1 ДЕКАБРЬ, ШОАТТА

I ПРОГРАММА

8.30 — Вай беш.
9.00 — «Партнер». Коммерчески вестник.
9.30 — «Саг. Лаьтта. Вселенни».
10.30 — «Манежагара манежага».
10.40 — Кагийча къамий фольклорни коллективай концерт.
11.00 — СПИД-ацарча къовсама Дерригдунен денга. Телемост.
12.30 — «Парнасага вода лагIа».
12.50 — «Дийнача хIамай дунен тIа».
13.50 — «20-гIа бIаьшере. Унзарча ханий хроника» яха кинопрограмма. «БIаргашка хий эттад» яхача художественно-публицистически фильма премьера (КъайлагIарча протоколех долча деша хьанъехьа).
15.20 — Режиссера И. Селезневай фильмаш. «Массанена — баркал...».
16.55 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
17.40 — ЦТ экрана тIа эггара хьалха. Художественни фильм. «Кузькин Федор вахарцара», 1-гIа сери.
19.05 — Россе парламентски вестник.
19.20 — «Кузькин Федора вахарцара» яхача художественни фильма, 2-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — «Ангажемент». «Борис Рубашкин Москве».
23.05 — Программа «А». «Москва — Белград» яха телемост.
00.35 — ТСН.
00.50 — Шахматех йолча дунен чемпионате.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Локхале, пандар». Город Находкера цIей.
9.30 — Союзни республикай кинопублицистика. «Вызов» яхача документальни фильма премьера. Камчатски Iилмахо С. А. Дыренкова трагически кхелахи из валарахи.
9.55 — Фигурни ког-соалозаш хахкар. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. МаIанах. Произвольни программа.
10.40 — «Протопоп Аввакум» яхача документальни фильма премьера. «Россе цIи хеза нах» яхача циклацара.
11.05 — «Аллха цкъа вIашагIкхетар». Ю. Антонова иллеш.
11.45 — «Контакт-форум».
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
12.25 — «Юхь дуккхьал»: дукха еза автомобиль». Автомобиль эцаш бараштa а из эца лерхIараштa а йола пайданеи полемически заметкаш.
13.00 — «Ширача ханарча вулкана босенашка». Документальни фильм.
13.15 — «Т-х дола ТВ». 11-гIа выпуск.
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
14.25 — «Коллаж».
14.30 — «Советски Росси» яха видеоканал.
17.00 — «Дезал» яха телепрограмма.
18.00 — «Малиновкен чан». Мультфильм.
18.15 — РСФСР халкъа депутатей аргIана йоацача Съезде.
18.25 — Тахан — СПИД-ацарча къовсама Дерригдунен ди.
18.55 — «Водоворот». А. Барыкина иллеш, дIалоих авторо.
19.20 — Нохчий халкъа съезда дневник.
20.00 — «Бийса даьнъала хийла шун, бераш!». «Нек де Iомалу тхо».
20.15 — Фигурни ког-соалозаш хахкар. Дунен халкъашта юкъера яхьаш Кхалнах. Произвольни программа.
21.00 — Ха. (Сурдоперевод а еш).
21.40 — РСФСР халкъа депутатий аргIана йоацача Съезде.
23.40 — Баскетбол. Европа чемпионата отборочни матч. МаIанах. Израила сборни — СССР сборни. 2-гIа тайм. Израилера передача.
00.20 — Бийсанара сеанс. «ТIаIазар хинначун лодиъам». «Полице телефон № 110» яхача циклацара.

2 ДЕКАБРЬ, КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Ма хулла Iуйрийна.
10.00 — Даьймохк лорабеча гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара сакъердама программа.
11.30 — Путешественниккий клуб.
12.30 — Музыкальни киоск.
13.00 — Лаос: «кхоаненга бода никъ».
13.30 — Лаоса иллеи халхарен ансамбла концерт.
14.00 — «20-гIа бIаьшере, унзарча ханий хроника». «Са бIаьшере, са аьхха» яхача художественно - публицистически фильма премьера (КъайлагIарча протоколех долча деша хьакъехьа).
15.45 — «Фаьлгий дунен тIа». «Госпожа метелица».
17.55 — КIирандийнахьара променад-концерт ЦТ-1.
19.45 — Зрителаша дехарагIа. «Вариант» Омега» яха пхе серегIа дола телвизионни художественни фильм. 1-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — Чоалхане а доацаш даим долаш долчох.
21.55 — «Коллаж» (Реклама, Информаци. Объявленеш).
22.00 — Маппет-шоу» яхача дуккхача сереех долча телевизионни Фильма-концерта премьера. 17-гIен 18-гIен сереш (Великобритани).
22.50 — Футбольни обозрени.
23.20 — Джазови портреташ.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е оттал
8.15 — Мультипликационни фильмаш: «Пластинах яь зIий», «Лаьттан кIая гIолла тIехвоала моттиг».
8.45 — «Экрана тIа 01 служба». Пожарни кхерамзленах дола фильмаш.
9.15 — «Путешественниккий клуб». (Сурдоперевод а йолаш).
10.15 — «Каракумски канал. Бакъдолчун момент» яхача телевизионни документальни фильма премьера. «Лаьтта вай саготонаш» яхача циклацара. Приаральерча чоалханеча экологически хьалах.
11.10 — «Коллаж».
11.15 — «Советски Росси» яха видоканал».
13.45 — Фигурни ког-соалозаш хахкар. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. Произвольни халхар. Одессера передача.
14.45 — «Тундрера кIай сай». Художественни фильм.
15.55 — «Нагахьа санна шун ха тIехъяьнналле...»
16.40 — В. И. Ленина цIерагIча МГПУ «Млада» яхача хора выступлени.
17.00 — Планета. Дунен халкъашта юкъера программа.
18.00 — ЗIамига концерт.
18.15 — Передачай программа.
18.20 — Телефильм.
18.45 — Шун дехарагIа. Концерт (гIалгIай меттала).
19.15 — Фигурни ког-соалозаш хахкар. Дунен халкъашта юкъера яхьаш. Показательни выступленеш. Одессера передача. Перерыв (20.00) «Бийса даьнъала хийла шун, бераш!». «ХIаьта тхога...».
21.00 — Ха. (Сурдоперевод а йолаш).
21.40 — «Иллюзион». «Машинист». Художественни фильм. (Инди).

РАДИОПРОГРАММА

ШИНАРА, 27 ноябрь

7.30 — Муамаш. «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Объявленеш.
7.55—8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30—9.00 — Халкъа мелодеш.
9.15 — Доши гIуланхи цаI долаш (гIалгIай меттала).
9.30 — «Къона заманхо» (гIалгIай меттала).
9.50 — 10.00 — Энергетически кризиса хьалашка (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостуде гIолла еш йола духхьалара трансляци (нохчий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — Халхара ритмаш.

КХАЬРА, 28 НОЯБРЬ

7.30 — Муамаш. Пожарни кхерамзле бахьан долаш.
7.40 — Объявленеш.
7.50 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Концерт.
11.15 — Болхлочун уйлаш (гIалгIай меттала).
11.30 — «Закон, коллектив, личность» яха радиожурнал.
11.45 — 12.00 — Музыка.
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостанцера еш йола духхьалара передача (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — «Эздел» (гIалгIай меттала).

ЕРА, 29 НОЯБРЬ

7.30 — Муамаш. Корта бола къамаьл.
7.40 — Объявленеш.
7.50 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Нохч-ГIалгIай музыка концерт.
11.15 — Цхьанкха вицваннавац, цхьанкха дицденадац (нохчий меттала).
11.30 — Рынка перспектива: вай лоалхой опытацара.
11.45 — 12.00 — Рейса эффект (гIалгIай меттала).
15.15 — Передачай программа. Хаоттам.
15.16 — Музыка.
15.30 — Перестройка: практически гIулакхий ха (гIалгIай меттала).
15.45 — 16.00 — Рынка перспектива: вай лоалахой опытацара. Йистедоалар.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Концерт.

ПIАЬРАСКА, 30 НОЯБРЬ

7.30 — Муамаш. «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Къоначар оазаш» (гIалгIай меттала).
8.50 — Музыка.
11.15 — 12.00 — Ваьча дийнахьа денз 80 шу дузаш, М. Мамакаева иллей кхолламах.
15.15 — Передачай программа. Тха интервью.
15.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
15.46 — 16.00 — Музыка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Бегаш беш доаха иллеши халхараши.

ШОАТТА, 1 ДЕКАБРЬ

7.30 — Муамаш. «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Дунен цхьан кIирагIа (нохчий меттала).
8.40 — 8.45 — Реклама.
10.15 — «Обществон заноми» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).
10.35 — Музыка.
10.40 — Дикал а къонахчал а кхайкадаьр. А. Хамидова 70 шу дизарга (нохчий меттала).
11.00 — Халкъа традицеш лоррец (нохчий меттала).
11.15 — 12.00 — Концерт.
15.15 — Перестройка практика: проблемаш, предложенеш, решенеш.
15.45 — Экологи — массане а хIаране а гIулакх (гIалгIай меттала).
16.00 — 17.00 — Концерт.
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

КIИРАНДИ, 2 ДЕКАБРЬ

7.30 — Муамаш. Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Iодеша са письмо.
8.15 — 9.00 — Моаршал да шуга.
11.30 — 12.00 — КIирандийнахьара музыкальни программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Концерт.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — Вошал долча халкъий музыка.
18.00 — 19.00 — «Иллеца доттагIал дарий» концерт.

Бахача наьха теркамга!

ГIалгIай пачхаьалкхен драмтеатра сихха эш:
керттера бухгалтер;
завхоз;
постановочни даькъа заведующи;
кладовщик.

штатни расписанега хьежжа оклад а йолаш болх бергболаш.

Ца кхетар хатта укх телефонашка гIолла: 22-83-04, 29-28-47.

Хоттам

Тахан республике гIоллен Грознеи морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, Iуйрийна цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, малхбоалехьара секунде 0—5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 7—12, Грозне 9—11 градус йовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка лаьгIо йоачан а йолаш, цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —3 +2, дийнахьа +3 +8 градус йолаш хилеи тарлу.

Авиаметстанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковски ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, 22-75-78; промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни — 22-47,-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-54-04; письмой — 22-85-65; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковски, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 3197.